

Egy XX. századi település élete Magyarországon

– Drégelypalánk 1945-től napjainkig

1. Bevezetés

1.1. A témaválasztás személyes indítékai

A mikszáthi „Palócország” szép kis falujában Drégelypalánkon lakom. Ez az 1500 fős Nógrád megyei község a Börzsöny lábánál terül el. Itt élek családommal, itt születtek és élnek nagyszüleim, rokonaim, barátaim. Itt voltam óvodás, itt jártam iskolába. Ezer szállal kötődöm ehhez a kis faluhoz, melynek dicső történelmi múltját történelemkönyvek megsárgult lapjai őrzik. Hőseink tetteit dalnokok, költők énekelték és örökítették meg az utókor számára. A vidék természeti szépségeiben és értékekben is gazdag, gyönyörűsége.

1.2. A dolgozat célja, felosztása

Dolgozatomban Drégelypalánk helytörténetét szeretném bemutatni a gazdasági, politikai, a kulturális és a vallási élet szempontjából, 1945-től napjainkig. Ezek az alapszemponatok határozták meg a dolgozat írásának menetét – melyek igen sokrétűek, és az életben egymással kölcsönhatásban vannak.

A tsz indulásának, kibontakozásának, ágazatainak részletezése egy picit megtöri a történelmi folytonosságot (mivel itt megállunk az időben), de mégis bele került, mivel a tsz meghatározó szerepet játszott falunk életében.

Igyekeztem objektívan feltárni és elbeszélni falunk történetét. A kutatás során persze egyre több részlet bukkant fel, s ez rámutat arra, hogy egy falu történetének több mint fél évszázadát – még a fent említett szűkítő szempontok figyelembe vételével sem lehet kimerítően megírni. Ez a téma iránti alázatra intett. A múlt egy hatalmas kúthoz hasonlít, melyből megpróbáltam elegendőt meríteni egy hiteles kép megalkotásához.

1.3. Drégelypalánk nevének magyarázata

Drégelypalánk neve magyarázatra szorul. Eredetileg két község volt. Drégely már az Árpádok korában, Palánk pár századdal később létezett.

Drégely nevét 1274 körül említik először az okiratok Dragul vagy Dragoly formában.¹ Egy 1546-ból származó királyi dekrétum „Dréghely”-t említ. Ez a szó kiváló és alkalmas helyet jelent. Ezt a nevet valószínűleg a vár alapítójától kapta, akik a nagyszerű építmények és a várat körülvevő kellemes benyomást keltő hegyek miatt nevezték el.

A Palánk elnevezés a török által épített erődöt, várat jelölte.² A palánk fakerítésből és földtömésből állott, de lehet egy sövényvel font karókerítésű, mély árkú erőd az Ipoly partján. A fa hamar elkorhadt, az építmény mindig javításra szorult. Mély, széles árokkal vették körül a palánkot, így a hídvégi (falu) hidakat tudták védelmezni. 1575-ben a Nógrád-drégelyi bég a szécsényi és az esztergomi bégek segítségével Drégely község temploma körül árkot ásatott, erős palánkvárat építettek kb. 2000 lovas számára. Ez az Új-Drégelynek, később Palánknak nevezett erőd lett a hont-nógrádi török hadivállalkozások kiinduló pontja. A két falurész később összeépült, s ezért nevezték el a községet Drégelypalánknak.

2. Drégelypalánk gazdasági és politikai élete 1945-től napjainkig

E fejezetben szeretném bemutatni a község gazdasági életének alakulását. A gazdaságot és a falu történetét befolyásoló politikai eseményeket is megemlítem. A gazdaság jelen helyzetét a „Gazdasági egységek” alatt mutatom majd be.

Mindenekelőtt röviden felvázolom a község gazdaságföldrajzának fontosabb jellemzőit, benne a társadalmi szerkezet alapvető változásaival. A további fejezetekben pedig részletesen is elénk tárul a falu helytörténete.³

2.1. Gazdaságföldrajzi jellemzők

Drégelypalánk kialakulása történelmi viszonyokhoz, valamint az Ipoly folyóhoz köthető. Vízforrás, termékeny föld és egy 444 méter magas domb emelkedik a falu körül. A földterület humuszos homok, és réti talajfajtái kedvező feltételeket biztosítanak a mezőgazdasági termelés számára.⁴

Régen a mezőgazdasági szerep jelentős volt, nem vált el egymástól a lakóhely és a munkahely, az ingázók száma csekély volt. A hegy- és domboldalakon szőlőművelésre,

¹ BALOGH ZOLTÁN: Drégelypalánk, 14.o.

² BALOGH ZOLTÁN: Drégelypalánk, 37.o.

³ Az általános, nagypolitikai és gazdasági tényezők megemlézése elkerülhetetlen, de nem ezen, hanem a falu egyedi történetén, eseményein lesz a hangsúly.

⁴ Az Ipoly folyócska közelségét kihasználva végeztek itt öntözéses földművelés. A tavaszi kiöntései pedig elősegítik a legelők kialakulását.

a mezőkön legeltető állattartásra nyílt lehetőség. A község határához tartozó bürzsönyi erdőségek kedveztek az erdőgazdálkodásnak.

A természeti adottságoknak megfelelően Drégely és Palánk gazdasága különbözött egymástól. Drégely erdőgazdálkodással, gabonatermesztéssel, állattartással is foglalkozott, a dohány- és szőlőtermelése is jelentős volt. Palánk ezzel szemben csak szőlőtermesztésből és dohánytermesztésből tartotta fenn magát, amit valószínűleg még a török honosított meg.

1938-tól a *lovasgazdák* erdei fuvarok vállalásával javítottak anyagi helyzetükön. 1962 után a lovas kocsit felváltotta a traktor.

1945 után a faluból sok szegényparaszt, zsellér, volt gazdasági cseléd és kétkezi munkás utazott fel Budapestre, ahol főként az építőiparban dolgoztak.⁵

2.2. Politikai helyzet és a társadalom átrétegződése 1945-50 közt

2.2.1. A megszállások

Az *orosz csapatok* rövid harc után 1944. december 9-én elfoglalták a falut, visszaverve a német haderők támadásait.⁶ A december 9-i bombatámadások súlyosan megrongálták a plébániát, az iskolát, a lakóházakat⁷, és áldozatok is voltak. A bombatámadások idején a falu lakói pincékbe bújtak, vagy elhagyták a falut. A német megszállás alóli felszabadítás egyúttal orosz megszállás volt: az orosz katonák 3-4 hónapra beköltöztek a helyiek házaiba, ill. istállóba, pajtába, az állatállomány fölélétek. Az elmenekült lakók üres házaiba is beköltöztek, betörve azok ajtajait. Megtörtént, hogy orosz tiszt kíséretében a környező frontvonalakra férfiakat hurcoltak el.⁸ 1945 áprilisában az itt állomásozó orosz haderő elhagyta a falut.⁹

⁵ A gazdasági cselédség az 1945-ös földosztással megszűnt, kevés földdel rendelkező szegényparaszt lett belőlük.

⁶ 1944 végén Drégelyt el kellett hagyniuk a helyi lakosoknak ideiglenesen, hogy házaikba romániai magyarok települjenek. A drégelyiek Palánkra, vagy más faluba, rokonokhoz költöztek. A betelepítettek 90%-a civil volt, de itt egyenruhát kaptak, s harcolniuk kellett az oroszok oldalán a németek ellen. 1945. márciusában ezek az emberek a Garam folyónál mindegyeszig elesetek. A németek taktikája itt az volt, hogy átengedték őket a Garam hídján, s ekkor nagy erejű csapást mértek a felkészületlenül előre nyomuló katonákra. Idősebb TÓTH LÁSZLÓ elbeszélése nyomán.

⁷ Csak a zsúp- ill. nádtető házak teteje maradt épségben, a cseréptetősekről a cserép lehullott a detonációtól. Először az oroszok bombázták le a vasutat, pár nap múlva a németek is bombáztak. A falu visszafoglalása a német megszállás alól különben 1 nap alatt lezajlott (dec. 9.).

⁸ „A szovjet katonák viselkedése a civil lakossággal szemben számos helyen és esetben igazolta a háború alatti félelmeket.” Ld.: ROMSICS IGNÁC: Magyarország története a XX. században, Osiris 2004., 278. o.

– Idős Szepesi Lajos (+1980), aki tudott oroszul, sikerrel beszélte le az orosz tisztet egy családapa elhurcolásáról. A ház előtt síró feleség és a férj is élete végéig hálás volt ezért a közbelépésért.
– Persze a német megszállók sem voltak kíméletesek...

⁹ Érdekes módon a helyi határőrlaktanya épületét nem foglalták el. A faluval szemközti lőtér mai épületobjektuma pedig még nem létezett. A „Gyakorszer” azonban igen. Ez a helyi elnevezésű terület az I.

2.2.2. A közigazgatás megszervezése

A szétzilálódott *közigazgatás* helyreállítására már 1945 elején Drégelypalánkon is megalakult az új hatalmi szerv, a *nemzeti bizottság*. Ezekben a társadalom minden rétege és osztálya képviselve volt (zsellér, paraszt, értelmiségi, munkás), az egyház is. Drégelypalánkon Klénánc Ottó plébános irányította a helyi nemzeti bizottság munkáját – elnökként.¹⁰ A nemzeti bizottság konzervatív, jobb oldali beállítottságú emberekből állt.

Sztálin 1947-ben kiadott utasítására gyorsított ütemben zajlott hazánk szovjetizálása, így 1949-re a kommunisták (immár Dolgozók Pártja néven) a hatalom kizárólagos birtokosává vált.¹¹ E nagypolitikai események természetesen kihatottak Drégelypalánk mindennapi életére is: végrehajtották a földreformot (melyet 1945-ben mindegyik párt javasolt), a közigazgatásban a falubíró 1950-től felváltotta a tanácselnök¹², s megtörténtek az államosítások.

2.2.3. 1945: a földreformrendelet végrehajtása

1945 elején megalakult a *Földosztó Bizottság*, többnyire cselédekből és szegény parasztokból. A kormány 1945. március 15-én kelt *földreformrendelete*¹³ értelmében az 1200 holdas hercegprímási (egyházi) birtokot¹⁴ Hont és Drégelypalánk község

világháború előtt is létezett, mint a katonák gyakorlótere. Erről kapta nevét ez a ma már új házakkal teli kis térség. Innen látható a mai, falun kívüli katonai gyakorlótér (lőtér), mely Kádár János idején épült. – Egyébként a mai posta környéke is lőtér volt az 50-es évekig. Házak helyett akkoriban ágyúk voltak ott. A posta helyén pedig focipálya.

¹⁰ HISTORIA DOMUS

¹¹ Az 1945-ös választásokat a Kisgazdapárt nyerte, de Vorosilov marsall, (a SZEB elnöke) „nagykoalíciós kormányt akart”, melyben a Belügyminisztériumot, s az alája tartozó rendőrséget továbbra is kommunista politikus irányítja. Tyldy Zoltán 1945. novemberében ezért a kommunistákat is bevonva alakított kormányt. 1 év alatt azonban a „szalámitaktikával” meggyengítették a kisgazdák egységét (Nagy Ferenc miniszterelnök is emigrált), de döntően: Sztálin parancsára gyorsított ütemben hajtották végre a szovjetizálást... Így végül 1949 nyarára megtörtént a kommunista hatalomátvétel és felszámolták a többpártrendszert. A Magyar Kommunista Párt alapvető célkitűzése: a szocializmus felépítése, ideológiai alapja a marxizmus-leninizmus volt. Ld.: ROMSICS, 279-296. o.

¹² Az utolsó falubírók: Tóth János, majd Pásztor János volt 1950-ig. Ekkor Molnár István lett az első tanácselnök (titkár és jegyző: Pasztorek Ilona). A második tanácselnök: Mechura János lett.

¹³ Drégelypalánkon 1920-ban is volt földosztás – bár ez akkor nem volt kötelező, mint 1946-ban. Ezt Csernoch János esztergomi érsek (hercegprímás) osztotta szét, s a föld-tábla a „Proletárok” elnevezést kapta. A rászorulóknak igényelhetek földet ekkor, s mindössze ½ hold földet kaptak bérbe, olcsón. Ezt a földosztást az „elproletárosodott nép” akarata váltotta ki (a sokgyermekes szülők és az új generációk már nem tudtak megélni elaprózódott kisbirtokaikból). Nemcsak az egyházi, de grófi, zsidó, nagyparaszti földek is meg lettek tizedelve annak érdekében, hogy elkerüljenek egy esetleges forradalmat, amit az éhezni népek vivt volna végbe. A '30-as években telkeket is mértek ki jutányos áron (pl. a mai Szondy utca és környéke, mely egyházi, „templomi” birtok volt), majd 1938-ban a ½ hold földet adaajándékozták a bérlőknek. – Ez a három fázisa volt tehát e földosztásnak.

¹⁴ 1945 előtt az *egyházi* tulajdonú földeket a hercegprímás adta bérbe ill. használatra különböző gazdáknak. Voltak emellett ún. *zsidó* birtokban lévő földek is, melyeket szintén bérbe adtak, vagy saját gazdálkodást vezettek rajta, akárcsak a *parasztagdák* saját földjein.

között osztották fel. A drégelypalánkiaknak juttatott 900 holdból kialakított kettő-öt holdas parcellákon 310 nincstelen osztozott. A földosztás 1 hónap alatt lezajlott (rét, erdő, szántóföld), s lényegében ez egy igazságos újraelosztás volt. A korábbi önálló parasztgazdák persze nem kaptak földet meglévő birtokaikhoz, de nem is vettek el tőlük. A legnagyobb földbirtok nem haladta meg a 24 holdat.

Akik ekkor földhöz jutottak, egyúttal – sok esetben – nehéz helyzetbe kerültek a megművelést illetően, mivel hiányzott hozzá a gép ill. állati erő. Mégis mindenkinek a földje meg lett művelve! Az emberek kisegítették egymást.¹⁵

Az 1945-ös földosztás után az 5-10 holdasok 15%-ot, a 10 holdasok 9%-ot, a 20-24 holdasok pedig 6%-ot tettek ki a földtulajdonosok köréből. Túlnyomó többségük azonban kb. 70%, 1-2 katasztrális holddal rendelkező szegényparaszt volt.¹⁶ Egy részük Budapesten mint segédmunkás, vasúti pályamunkás, postai-távirdai munkás igyekezett pénzt keresni, hogy népes családjukat elláthassák, miközben itthon élő családtagjaik végezték a földművelést, állattartást. Egy töredékük a gazdag parasztnál vállalt aratási munkát és részes /harmados/ művelésre burgonya- vagy kukoricaföldet.¹⁷ A paraszti birtokra a rendkívüli széttagoltság volt a jellemző. Úgynevezett „nadrágszíjparcellák” alakultak ki. Volt olyan parasztgazda, akinek 15 holdja 42 parcellában volt.¹⁸

Akik 1945 után nem mentek el a faluból pl. Budapestre dolgozni, azok télen fafűrészelésből, az állatállomány körüli munkákból éltek meg. Voltak, akik 1945 után a napi kosztért és a tavaszi öltönyért vagy kabátért dolgoztak egy álló esztendő.¹⁹

1945-ben, a földreformrendelet kapcsán, a birtokok felparcellázásával egyidejűleg az új birtokosok kezére kerültek a kisebb talajművelő eszközök (eke, borona, vetőgép) is, az igazságosan szét nem osztható nagygéppálmány (traktor, cséplőgép, gőzeke) szintén az újgazdák közös tulajdonává vált. A faluban négy embernek volt *cséplőgépe*, ezeket elvették és bevitték az érsekvadkerti „közös” gépparkba.²⁰ A templom alatt épült

¹⁵ Két lehetősége volt a korábban nincstelen, most földhöz jutott embernek: vagy ő is bérbe adta; vagy megkérte a tehetősebb gazdákat, hogy műveljék meg földjét, cserébe elmegy nekik „napszámba”, ledolgozni.

¹⁶ Vö.: BALOGH ZOLTÁN: Drégelypalánk, 66-72.o.

¹⁷ Idősebb Kormosói Sándor elbeszélése nyomán.

¹⁸ Drégelypalánkon kisparasztoknak az 1-2 holdas; középparasztoknak a 10-20 holdas gazdákat nevezték. Volt néhány nagybirtokos is, aki több, mint 40 hold földdel rendelkezett.

¹⁹ Idősebb Kormosói Sándor elbeszélése nyomán.

²⁰ Néhány pártrepresentáns személy megjelent a gazda udvarán, s kijelentette, hogy „a nép nevében lefoglalom ezt a gépet.” A Szepesi, a Holla, a Paksi és a Duló család birtokolt cséplőgépet az államosítás előtt, melyek meghajtó „tüzesgépeit” (fatüzelésű gőzgép) nemsokára beolvasztották, s helyette kisebb

gőzmalom is közös tulajdonba került, de nemsokára bezárták, mert felújításra szorult. Ez a malom szolgáltatta ekkoriban az elektromos áramot a falu gazdaságilag fontosabb épületeihez, ill. néhány tehetősebb családi házhoz.

2.2.4. A földműves-szövetkezetek Drégelypalánkon

A közös tulajdonba került nagyobb gépek (traktorok, cséplőgép) és a nagybirtok feldolgozó üzemeinek működtetésére 1948-ban *földműves-szövetkezetek* alakultak.²¹ Parasztemberek voltak ezek vezetői.

A földműves-szövetkezetek mellett tovább működtek a régebbi múltra visszatekintő *fogyasztási és értékesítési szövetkezetek*, mint pl. a Hangya, valamint a hitelszövetkezetek. A földműves-szövetkezetek szűk társadalmi bázisuk miatt nem tudták teljesíteni beszerzési és értékesítési feladataikat, ezért tevékenységi körüket a kereskedelmi működésre is kiterjesztették. – Több ágazata működött ennek: külön bonyolították le pl. a gyümölcs, a krumpli, a mák; a széna; a napraforgó; a szeszesital kereskedelmi forgalmát, az erre megválasztott emberek.

A XX. század eleje óta működő Hangya Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet a 40-es évek végén egyesült a földműves-szövetkezettel. 1955 első félévében a két drégelypalánki *földműves-szövetkezeti bolt* közel 1,3 millió forintos forgalmat bonyolított le.²²

2.2.5. Az államosítás

„1949 decemberében az államosítás szinte észrevétlenül, 1 éjszaka alatt lezajlott Drégelypalánkon.”²³ A kisiparosokat és a szolgáltatásokat érintő tulajdonosváltásról van szó. Minden gazdasági egység vezetését paraszt- vagy munkásember vette át. Így festősegből főnök, cipészből mester ill. tulajdonos lett. A *tulajdonosváltás* úgy történt, hogy az alkalmazottak közül egy ember aláírta az addigi tulajdonossal a lemondásáról szóló dokumentumot. Általában alkalmazottként sem maradhattak helyükön a régi tulajdonosok.

traktort (Hoffer) alkalmaztak. Ezekkel csépelelték ki minden parasztgazda terményét, általában 10% terményért cserébe.

²¹ Ezeket minden településen létre kellett hozni, ahol legalább 300 hold földet szétosztottak.

²² BALOGH ZOLTÁN: Drégelypalánk, 79-80.o.

²³ Korcsok József visszaemlékezése. Ennek országos szintű folyamatához ld.: ROMSICS IGNÁC: Magyarország története a XX. században, 305-320. o.

2.3. 1945-1950: az újjáépítés és a fellendülés rövid szakasza

A megrongálódott házakat, és a lebombázott vasutat is újjá kellett építeni. Ez utóbbi már 1945 márciusára elkészült. Az újjáépítések fékeztek a gazdaság fellendülését.

1945-ben a szovjet csapatok felélték, vagy vasúton elvitték az állatállomány jelentős részét. Időbe telt a felszaporításuk. A II. világháború után Drégelypalánkon ló helyett inkább szarvasmarhát tenyésztettek a parasztemberek.²⁴ A mezőgazdaság itt nem esett annyira vissza, mint általában az országban. A háború nem okozott nagyobb fennakadást a mezőgazdasági munkákban.

1945 után mégis a megélhetés jelentette a fő problémát sokak számára a faluban. A földosztást követő első években ugyanis még nem oldódott meg automatikusan a szegényparasztok megélhetése. Aki kapott földet, a tehetősebb parasztagzával volt kénytelen megműveltetni – állatállomány híján –, s cserébe ledolgozta: elment hozzá napszámba, akár 10 % részesedésért is. Aki például aratóként (kaszás) ment dolgozni a gazdához, az minden 10. kévét kapta munkájáért. A nehéz helyzet másik oka: a pengő elértéktelenedése.

1945-47 közt Drégelypalánkon pénz helyett általában áruval fizettek az áruért. A dohánytermesztő zsellérek bort, lisztet, krumplit kaptak a dohányukért, az erdőmunkások faért cserepet, 1kg zsírt 2kg cukorra lehetett cserélni, stb. Bár 1946. augusztus 1-én az elértéktelenedett pengő helyett kiadták a forintot, ez a cseregazdálkodás még közel 1 évig gyakorlatban volt.

2.3.1. 1950: első tsz-szervezési hullám Drégelypalánkon

Az első tsz-szervezési hullám idején, az 50-es évek elején alakult Béke TSZ nem volt hosszú életű. Az első tsz-t a majoriak alapították (urasági major), s többnyire egykori *gazdasági cselédek*²⁵ dolgoztak benne. Kaptak állami támogatást, de nem jól gazdálkodtak. Elnökévé egy írástudatlan asszonyt neveztek ki (Szabóné). Megtörtént például, hogy a tsz-nél dolgozó Bergman bácsi egyedül szántott egy lóval vontatott ekével, miközben – segítség híján – egyik kezével az ekét irányította, másik kezével pedig a kukoricát vetette a földbe. Mivel sok föld került rá, a kukorica nem kelt ki... Az állattenyésztéshez sem értettek igazán az alkalmazottak.²⁶ Ez csak két gyakorlati példa,

²⁴ Ezek a jószágok lassabbak, de erősebbek voltak a lovaknál. Egy 8 mázsás állat akár 25-30 mázsát is képes volt elhúzni. Az erdőről ökrös (és lovas) fogatokkal hordták a fát, vagy szántottak velük a földeken. A szarvasmarhákat később nem kellett beadni a tsz-vagyonba (1960).

²⁵ A gazdasági cseléd kategória a földosztással megszűnt.

²⁶ Korcsok József elbeszélése nyomán.

miért ment tönkre az első tsz-vállalkozás, melynek elvi oka az volt, hogy hiányzott a paraszti szakértelem, mivel a falusi parasztok nem csatlakoztak e tsz-hez (ez nem is volt még kötelező). A nép ellenezte a tsz-rendszert. Így ez a kis tsz 1954-ben már bomladozott²⁷, s 1956-ban feloszlott.

Am egyvalami mégiscsak leszűrhető ebből: láthatjuk, kik akarták nálunk kezdetben a tsz-t. Mint láttuk, az egykori *gazdasági cselédek*. Tudni kell róluk, hogy az 1910-es, '20-as években még nem sokan voltak, s nem is falubéliek voltak ezek az emberek. Évente, két évente cserélődtek, ez volt az ún. „cselédváltás”, amikor a régiek helyett újak jöttek. Am idővel nagy részük letelepedett a faluban, így a II. világháború idején utódaik már helyi lakosok voltak, s így földet is kaptak.²⁸ Egy jól működő közös gazdálkodás kialakításával stabilabbá teheték volna megélhetésüket.

A „*dohányos cselédek*”, akik a dohány-termesztésből éltek, kivétel nélkül helybéliek voltak. Az ő sorsuk jobb volt a napszámosokénál, a gazdasági cselédekénél, sőt a kevés földdel rendelkező szegényparasztokénál is. A dohány ugyanis jól jövedelmezett.

2.4. 1950-1956: a gazdasági hanyatlás évei

Amit a parasztgazdák 1945-től 1950-ig elértek a földművelés által, azt a beszolgáltatások egyre inkább elvették tőlük. A meghiúsult kuláklista ugyan lehetővé tette a birtokok egységben maradását, a gazdaságot fékezte, a gazdákat pedig elkeserítette a terménybeszolgáltatási rendszer.

2.4.1. A meghiúsult kuláklista

Hogy ki számított volna kuláknak Drégelypalánkon, az a helyi tanácselnökön is múltott.²⁹ Am Drégelypalánkon nem volt hivatalosan nyilvántartott kulák, mivel tanácselnökünk³⁰ elintézte ezt a földhivatali dokumentumok által: a tulajdonlapokon megosztották a nagyobb földbirtokokat.³¹ A birtok tehát a gazda tulajdonában maradt. Nem volt olyan gazda, aki 24 hold földnél többet birtokolt volna (ezek aránya 6% volt). Az elvileg kulák kategóriába sorolható gazdáknak a kuláklistára kerülés helyett

²⁷ E tsz csődjéhez hozzájárult még a cselédség okozta deficit (gyakran hazavittek a terményből, félreértve a „minden a miénk” elvét).

²⁸ 1-3 holdat, családja nagyságától függően.

²⁹ Bizonyítja ezt a szomszédos Nagyoroszi község, ahol a tanácselnök önkényes kuláklistája sok embert kismizített. Nálunk nem így történt.

³⁰ Mechura János

³¹ Általában családon belül.

azonban gyakrabban kellett bírságot fizetniük a rendőrségnek köszönhetően, mely hatóság még az udvar rendezetlenségéért is bírságot szabott ki rájuk. S ott voltak még a beszolgáltatások...

2.4.2. A beszolgáltatások (1950-1956)

A szocializmus által hirdetett „jobb világ” és a falusi valóság közt mély szakadék tátongott ekkor. Az emberek itthon nehéz munkát végeztek, s közben a beszolgáltatás kisémmizte őket.

A beszolgáltatás gyakorlata 1949-től fokozatosan épült ki, s tartott 1956-ig. Ezzel együtt járt, hogy gyakorlatilag engedélyt kellett kérni pl. egy sertés levágásához, vagyis tilos volt elfogyasztani, ha arra „szüksége volt az államnak.” Később már azt is megszabták, hogy mit kell termelni, hogy azt majd beszolgáltassák. A termény helyett nem lehetett pénzt befizetni (kivétel a boradó), hanem be kellett szerezni mindenképpen az előírt terméket (gabona, tojás, tej, zsír, hús...).

A bor után adót kellett fizetni a szőlősgazdáknak. Akkoriban 1 liter bor ára 8 Ft volt, s 4 Ft volt az adója, vagyis 50 %-os. A gazdák emiatt sok esetben elrejtették a bort: elásták hordóstól a kertben, nehogy megtalálják a „fináncok”³². Voltak, akik kecskét is tartottak, hogy ha nem tudnának elegendő tehéntejet beszolgáltatni, kecsketejjel pótolják. A tejszarnok a régi kocsmá mögött volt.³³

Hogy kinek miből és mennyit kellett beadni, azt a vagyoni helyzete (föld, állatok, gépek) és a párttagokból álló *Felmérő Bizottság* emberi döntötték el. Helyszíni szemle során megmondták, hogy pl. ebből a disznóból ennyi húst, zsírt kell beadni a levágáskor. Tegyük hozzá, hogy nem teljesen ingyen kellett beadni a termékeket, de jóval áron alul! Aki nem tudta teljesíteni a kiszabott mennyiségeket, ott lefoglalták és elvitték azt, ami értéket képviselt (fa, bútor, rádió...).

Előfordult néha pozitív esemény is, például, amikor a baráti szálak erősebbek voltak a „törvény kényszerénél”. Így történt például, hogy a Szepesi család rádióját sikerült visszaszereznie a helyi tanács-elnöknek.³⁴

A beszolgáltatás kényszere azonban óriási feszültségeket okozott a lakosságon belül.

³² Ők nem helybéliek voltak, hanem a Járási Tanács-tól, Balassagyarmatról érkeztek.

³³ A tej minőségét később is ellenőrizték: tejfokolóval mérték a zsírtartalmát.

³⁴ Mechura János, egykori tanács-elnöknek olykor sikerült megakadályoznia, hogy végrehajtsák az elkobzást.

2.5. Az 1956-os forradalom Drégelypalánkon³⁵

Október 24.-én spontán felvonulás szerveződött Drégelypalánkon. Ebben, majd a szovjet emlékmű ledöntésében nagy szerepe volt többek közt Rádi Antalnak³⁶, aki Drégelyről indulva a hozzá csatlakozóknak nemzeti színű szalagot osztogatott. A menet a majorig, onnan a plébániára vonult, ami egyben a kultúrház is volt. Itt megalakították a Forradalmi Tanácsot, más néven *munkás-paraszt tanácsot*. Elnökévé Ipolyi Jánost, helyettesévé Tóth Lászlót választotta a helybéli ifjúság. Feladatuk a közigazgatás volt.³⁷ Megalakították a *Polgárőrséget* is, vezetője (parancsnoka) Kovács József lett. Az új vezetők mindig felléptek a szélsőséges megnyilvánulások ellen.

A félelem és a bátorság is megnyilvánult ezekben a napokban.³⁸

Az 1956. október 23-ai budapesti tüntetés nyomán lezajlott 26-ai balassagyarmati felvonulás hatására október 27-én Drégelypalánkon is eltávolították a hatalmi jelképeket, ledöntötték a szovjet emlékművet. Október 29-én Drégelypalánk község forradalmi tanácsa felhívást tett közzé a Budapesten harcoló forradalmárok élelmiszerrel való segítésére. Egyben felhívta a lakosság figyelmét arra is, hogy az élelmiszer-felvásárlás megakadályozására a tanács a helyi *földműves-szövetkezetben* korlátozást léptetett életbe.

November 4-étől a rádió hallgatott arról, mi a helyzet Budapesten.³⁹ A magyar tiszti gárda országos és helyi szinten is jó intézkedéseket tett annak érdekében, hogy egy bekövetkező fegyveres összecsapáshoz ne legyen megfelelő felszereltsége a magyar katonaságnak. Rétság és Drégelypalánk laktanyájában nem volt pl. tankelhárító fegyver, mert kivitték Oroszországba.⁴⁰ A november 4.-ei orosz támadáskor (vasárnap)

³⁵ A beszolgáltatások sértették a magyar ember önérzetét, mivel az nem a haza érdekét szolgálta. Drégelypalánkról is sok-sok vagon gabona és jelentős állatállomány került vasúton a szovjet-földre 1945-től. A szovjet csapatok „ideiglenes” jelenléte is érezte hatását, bár Nagyországban voltak elszállásolva. A magyar tiszti gárda is a kommunista uralom kiszolgálójává vált. A jelenlét pszichikai nyomást, és áttételesen költséget is jelentett a falu lakossága számára. Mindezek kiváltották országos szinten az 1956-os forradalmat, amely Drégelypalánkra is áterjedt.

³⁶ Egy egyszerű, villanszerelőről van szó, akinek szülei régtől fogva földbirtokosok voltak. – Forrás: rokona elbeszélése alapján.

³⁷ Az elődöket a nép akarat által leváltották, de megmaradhettek beosztottként.

³⁸ K. J. fegyverrel akadályozta meg '56 novemberében a szovjetbarát szórólapok terjesztését a faluban, de nem került sor lövésre. A szórólapok terjesztését segítő Tandell urat K. J. a helyi tanácsra vitte, s kiszolgáltatta a nép haragjának. – Hogy Tandell úr élve megmenekült, azt a Forradalmi Tanács józan vezetőinek köszönheti, akik megvédték a lincs-hangulattal szemben. Két nap múlva megérkeztek a „pufajkások”, s magukkal vitték.

³⁹ Nagy Imre felkiáltása: „Segítség, megtámadtak az oroszok”, volt az első és utolsó nyilvános információ a lakosság felé.

⁴⁰ „Voltak pl. Ausztriába menekülő palánkiak (nov. 4.-e után), akik ott tankelhárító fegyvereket kértek az ellenálláshoz, de nem kaptak... A Nyugat is hallgatott, nem állt mellénk, nem segítette a magyar szabadságot!” Idősebb Tóth László, volt sorozott őrszolgálatos és „géppuskás” elbeszélése nyomán.

a laktanyánk üresen állt, a tiszti kar „szétzavarta a honvédelmet”, ill. nem intézkedett készültségről.⁴¹ Másnap pedig már vissza sem jött az a kb. 30 sorkatona, aki Drégelypalánkon teljesített szolgálatot.

Hogy ellenálljanak egy bekövetkező szovjet támadásnak vagy megszállási kísérletnek, novemberben fegyveres csoport is szerveződött, palánki civilekből önkéntes alapon. Számuk nem haladta meg a harmincat, de a lakosságon belül sokan készek voltak az ellenállásra fegyver nélkül is... És elérkezett a támadás órája.

Egy szovjet tank a temető mellé állt be. Voltak bátor helyi jelentkezők a tank harcképtelenné tételére, de miután megtudták, hogy Pesten leverték a forradalmat, már nem volt értelme harcokba bocsátkozni.⁴² 1956 november 4-e után az ún. „pufajkások”⁴³ megszállták a falut. Ezzel feloszlott a Forradalmi Tanács, és visszakerültek pozíciójukba a korábbi vezetők.⁴⁴

A forradalom leverése után megtorlások következtek. Előfordult, hogy a Karhatalom emberei a falu nyílt utcáin vagy éppen nyilvános helyen testi fenytést alkalmaztak. Nem kegyelmeztek azoknak, akik a „rendszer ellen beszéltek”, vagy éppen gyanús volt számukra a magatartásuk. A ma élő ötvenes éveiben járó generációból többen is emlékeznek apjuk elhurcolására a recski, a kistarcsai börtönbe, ahol köztudottan nem volt könnyű az életük. Többen emigráltak, vagy bujkáltak ebben az időben.

2.6. 1956-1960: újabb gazdasági fellendülés Drégelypalánkon

Bár a tsz-esítés nem ment végbe Palánkon 1960 előtt⁴⁵, 1956 után rohamos fejlődés kezdődött a mezőgazdaságban. Ennek legfőbb oka, hogy megszűnt a *beszolgáltatás*, s így fejlődhetett a magánszféra (gépek, állatok, földek). Ám a kollektivizálás egyre inkább éreztette hatását: a tsz-esítés kényszere egyre markánsabb jelleget öltött (ld.: Propaganda és agitáció); s *magángazda* nem vásárolhatott saját részére mezőgazdasági gépet, hiába adta volna a tsz árainál olcsóbban a terméket (gabona, burgonya, hús...)⁴⁶

⁴¹ Vö.: Balogh Zoltán: Drégelypalánk, 79.o.: „Október végén a drégelypalánki határőrlaktanyából a katonaság szétszéledt, csakúgy, mint az ország többi helyőrségében.”

⁴² Ha nem tudtak volna a pesti forradalom leveréséről, biztos, hogy – áldozatokat követelő – helyi harcokba bocsátkoztak volna.

⁴³ A Karhatalom emberei. Több teherautóval érkeztek a faluba.

⁴⁴ Mészáros István vette a bátorságot, és a hangosbemondón keresztül elszavalta Tompa Mihály: A gólyához című versét (nov. 4-e után). Erre az eseményre máig emlékeznek a még élő helyi lakosok. Börtönrel fizetett ezért az egyéni hőstettéért.

⁴⁵ A Béke TSZ rövid életűnek bizonyult, s nem is volt jelentős gazdaságilag, ld.: „1950: az első tsz-szervezési hullám Drégelypalánkon” c. alfejezet.

⁴⁶ Nem kétséges, hogy ez akkoriban jobban szolgálta volna a nép érdekeit. Ha egy gazda olcsóbban is odaadja, terményét, s mégis megél belőle, az mindenkinek jobb.

A parasztgazdák önállóan akartak gazdasági fellendülést elérni, s ez 1956 és 1960 közt nagyrészt sikerült is nekik. Néhány gazdának már volt ekkor „szecs kavágója”⁴⁷, villanydarálója – ami előrelépés volt –, s csak pár év kellett volna, hogy néhányuknak saját traktorra is teljen. Ámde magángazda nem vásárolhatott traktort, csak a tsz.⁴⁸, s a tsz-be való belépéssel a birtokkal rendelkező parasztgazdák kénytelenek voltak földjeiket, vagyonukat beadni közös gazdálkodásra.

A gazdasági fellendülés azonban – mint látni fogjuk – mégis folytatódott, csak közben birtokátrendeződés ment végbe.

Megpróbálom részletesebben bemutatni a tsz-rendszer életét, a megalakulástól a felbomlásig, mivel a tsz meghatározó volt a falu életének, mindennapjainak, még kultúrájának alakulásában is. Illetékes embereket kérdeztem meg ehhez, mint élő tanúkat, így pl. Korcsok Józsefet, a helyi tsz volt főkönyvelőjét⁴⁹; Kiss Antalt, a növényvédelem és növénygazdálkodás egykori vezetőjét, s volt tsz-tagokat.

2.7. A tsz megalakulása és élete Drégelypalánkon

2.7.1. A tsz létrehozásának közvetlen előzményei

„A tsz megalakulása előtt a község kétharmad része kis és középparasztokból, egyharmad része pedig iparba, vidékre járó dolgozókból állt.”⁵⁰ A tsz megvalósítását még késleltette a nép akarata. Kezdetben senki sem akart magától „beállni a tsz-be”.

1960 júniusában a Járási Tanács egy 4-5 fős pártrepresentáns, agitációs csoportot küldött Drégelypalánkra, akik előadásokat tartottak a tsz-rendszer szükségességéről, előnyeiről. Ugyanezzel a céllal pedig hétvégeként egy 20-25 fős, többnyire ipari vállalatok vezető embereiből álló csoport jelent meg, akik szinte „megszállták” a falut, s mai szóval talán úgy mondhatnánk: agresszív kampányt folytattak, agitáltak a leendő tsz ügyéért. Vagyis meg akarták nyerni, rá akarták beszélni a falu népét, hogy hozzák

⁴⁷ A „szecska” a kukorica összeaprított szára, mely értékes táplálék az állatoknak.

⁴⁸ Például az 1958-as Budapesti Mezőgazdasági Kiállításon csak a tsz-ek részére adták el a gépeket (pl. traktor), pedig a paraszt ember – aki jó szakember volt: értett a földműveléshez, állattartáshoz, növénytermesztéshez – olcsóbban tudta volna eladni a terményt, mint a tsz.

⁴⁹ 1960-1984 közt volt a helyi tsz főkönyvelője. Zsámbékon végezte el a mérlegképes könyvelői szakot, s még ma is kívülről tudja nemcsak a számlaosztály-be sorolásokat, de igen sok konkrét adatot. Készséggel állt rendelkezésemre, reálisan, hitelesen és részletekbe menően beszélt el a tsz életét.

⁵⁰ A bogyógyümölcsűek termesztése – Drégelypalánk, 14.o. (Magyar Hirdető)

létre itt is a tsz-t. A Párt propagandistái, agitátorai olykor embertelen magatartást tanúsítottak a tsz-be való beléptetés érdekében.⁵¹

2.7.2. Az első tsz-elnök választás

A helyi szavazás már egy előre elkészített jelöltlista alapján zajlott, amit a balassagyarmati pártvezetés gazdasági osztálya írt össze. A szavazáson nem vettek részt nők. Drégelypalánkon csak a tsz megalakulásának előestéjén dönt el, hogy végül is vállalják -e a leendő vezetők a kényszerűségből rájuk rótt posztot.⁵² Alapvetően egyetlen nyomós érv szólt a változás és a tsz-rendszer bevezetése mellett: az, hogy a beszolgáltatások teljesen kisémmizték a parasztgazdákat.

A szavazás során (gyűlés) megkérdezték az embereket, hogy a megalakuló tsz vezetésére szerintük jó lesz -e az általuk összeállított gárda. A leendő vezetőket mindenki ismerte, és beleegyezésüket adták megválasztásukhoz. A szavazáson az elnöki és a főkönyvelői posztot betöltő személyek megszavazására került sor, ill. a vezetői gárda összetételéről döntöttek. Végül is elfogadta a nép a vezetői személyzetet, s nem okozott feszültséget a „felülről” kapott jelöltlista. Mindenki tudta ugyanis, hogy jó szakembereket jelöltek⁵³; a tsz vezetősége pedig tisztában volt felelősségével, és a nép elvárásával: hogy egy jól működő gazdaságot kell létrehozni és irányítani, s hogy a nagygazdáknak s cselédeknek egyaránt lehetőséget kell biztosítaniuk. Így 1960. augusztus 20-án megalakult a Szondy György Termelő Szövetkezet.⁵⁴

2.7.3. A Szondy MGTSZ első évei

2.7.3.1. A tagság kérdése

Az első évben 320 tagja volt a tsz-nek. Akik beadták ugyan földjüket, de nem lettek a tsz alkalmazottai, dolgozói, azokat nem tsz tagoknak, hanem „pártoló tag”-oknak hívták. A tsz tagok száma évről-évre növekedett⁵⁵, így nemsokára a 2000 fős falu kb. kétharmada a tsz-ben dolgozott.⁵⁶ Induláskor még nem voltak női tagjai a tsz-nek, de

⁵¹ Volt, akit megverték, emiatt többen is bujkáltak, elmentek otthonról.

⁵² A leendő elnök csak úgy volt hajlandó elvállalni a posztot, ha a gyümölcs árának 50%-a a tsz-t illeti meg, és az általa megnevezett főkönyvelő-jelölt is vállalja a feladatot. Érdekes, személyes vonatkozás, hogy e két – vezetővé lett ember – előtte 2 évig nem beszélt egymással egy összekülönbözés miatt. A leendő elnök azonban alázattal kereste meg leendő főkönyvelőjét, aki végül igent mondott. A drégelypaláni tsz első elnöke Kapás József lett, a főkönyvelő Korcsok József.

⁵³ Persze még képezniük is kellett magukat.

⁵⁴ Kronológiailag legutoljára a környező települések közül (Érsekvadkert is csak ekkor alapított tsz-t).

⁵⁵ A tsz vezetősége igyekezett visszacsalogatni a Budapestre és a környékre dolgozni járókat, hogy dolgozzanak a helyi tsz-nél.

⁵⁶ Drégelypalánkon ma alig több, mint 1500 fő él.

hamarosan ők is beléptek, mert a munkaegység egyre stabilabb keresetet nyújtott. Voltak, akiknek sikerült „meglógniuk” a tsz tagság előtt: vagy engedéllyel, vagy azért, mert iparos vagy szellemi foglalkozású volt; vagy azért mert a tsz vezetősége megelégedett azzal, hogy a család valamelyik tagja belép.

2.7.3.2. A tsz-vagyon megalapítása

A vagyonnal rendelkező gazdáknak be kellett adniuk a „közösbe” a saját vagyonukat: földet; lovat, kocsit, ekét, vetőgépet, stb.⁵⁷ A beadott földért cserébe vagyonjegyet kaptak, ez jelezte, hogy nem örökre mond le az illető a földről, s neki része van a közösben. A beadott állatállomány és szerszámok megvásárlására hitelt kellett felvennie a megalakuló tsz-nek, s kifizetnie abból a tsz-tagokká lett embereket. A vagyon értékének csak a 80%-át fizették ki, a 20% a bennmaradt mint alaptőke. Ezt a „visszatartást” törvény írta elő. Hasonlóképpen visszatartottak aztán a gyümölcs árából is (ld. alább: „feles gyümölcs”).

2.7.3.3. Az első intézkedések

Az első évben a tsz-nek nem volt saját takarmánya, sem épületei, ezért az állatállományt télire a gazdáknál hagyták, de ezt a következő évben megtérítették nekik. Az első vetést is a parasztgazdák által adott vetőmaggal végezték. A tsz árbevétele az első évben 50 %-ban a tagok által behozott bogyógyümölcsök értékesítéséből adódott. Az első irodaépületet bérelni kellett (havi 160 Ft-ért). A megyei Mezőgazdasági Osztály kijelölte a tsz-major területét, ahol elsőként sertéstelepet alakítottak ki.⁵⁸ Kezdetben nem volt kút⁵⁹, sem áram, de 1962-ben saját kutat fúrtak, 1964-ben pedig bevezették a villanyáramot. Eleinte csak ideiglenes helyen, majd pajtáiban tenyésztették a jószágot, de 1965-ben már saját istállókkal, raktárépületekkel és irodaházakkal rendelkezett a tsz. A saját építőbrigáddal folytatott építkezések 1966 után áttejedtek az üzemekre. Az első tsz-üzem a Szörpüzem lett, a falu másik végén, a 2-es (E77) főút mellett.⁶⁰

⁵⁷ Ezt írták alá a „Belépési nyilatkozatban”, ami sokáig fájó pont maradt ezeknek az embereknek. Az alapításkor összesen 21 pár ló, 21 kocsi (szekér), 6db vetőgép, 2 db ló vontatású kasza, 20 db vaseke, 8 lókapa, 42 szarvasmarha és 20 tehén került a tsz birtokába. Háború után a paraszt emberek ló helyett inkább ökrökre álltak át, így kb. 100 pár ökör volt a gazdák tulajdonában. Ezeket a tsz leadta (helyettük) a vágóhídra, melyért felárat kapott, a tulajdonosok pedig 4 év alatt kapták meg az ellenértékét. 1 ökör ára (7-8 mázsás) akkoriban 2 000 Ft volt. Egyenként 30 mázsa terhet is elhúztak.

⁵⁸ A helyi vezetőkkel közösen történt, és figyelembe vették pl. a falu fekvését és a szél irányát.

⁵⁹ A vizet ún. lajtoskocsival hordták az állatoknak.

⁶⁰ A mai hentesüzem helyén.

2.7.4. Gazdálkodás a tsz-rendszerben

A megalakult tsz területi adottságai /1960/ (katasztrális holdban megadva)⁶¹:

Közös szántó:	840 kh	háztáji: 240 kh
Szőlő:	nincs	háztáji: 71 kh
Gyümölcs (bogyós)	298 kh	háztáji: 10 kh
Legelő:	232 kh	
Erdő:	549 kh	
Egyéb:	10 kh	
Összesen:	2556 kh	321 kh

Az adatokból kitűnik, hogy a szántóterület aránylag kicsi, míg a rét és az erdő viszonylag sok. Talán ez váltotta ki az egyéni gazdákból már korábban a gyümölcsstermesztés gondolatát, mert a bogyósok termesztésével kisebb területen nagyobb jövedelmet lehetett elérni, mint pl. gabonával. Ezért is lett a tsz kezdeti főprofilja a gyümölcsstermesztés, elsősorban a szamóca, málna és ribiszke termesztés. Azonban, hogy megfelelő termőtalajokban végezhesék a telepítéseket, szükséges volt az állattenyésztés fejlesztése is, mely biztosította a szerves trágyát.⁶²

A kötelező gabonatermesztés mellett kisebb mértékben dohánytermesztéssel is foglalkozott a tsz, valamint az állattenyésztés kiszolgálására a pillangósok és a takarmánygabona vetésterület az, ami évenként jelentős területet kötött le. Foglalkoztak még cukorrépa és burgonya termesztésével is.

– Egy kis érdekesség a falu történetéből: 1960 után megszűnt az „őrszolgálat” a templomtoronyban, ahonnét a környező gabonaföldeket tartották szemmel eddig az őrszolgálatba beosztott fiatalok. A tsz megalakulásával a közös vagyont már senki sem féltette, és mégis mindenki vigyázott rá.

2.8. A nagyüzemi „földtáblák” kialakítása

A tsz „a megalakuláskor nem számolta fel a birtokába került, szétszórt kis (400-800 négyszögöles) parcellákat, hanem 50 %-os részesedéssel művelésre kiadta a tagoknak használatra.”⁶³ Ezt hívták itt „feles gyümölcs”-nek. Az asszonyokat a tsz-be való belépésre ösztönözte az a tény is, hogy ha a feles gyümölcs árából a tsz adód vont le

⁶¹ A bogyósgyümölcsűek termesztése – Drégelypalánk, 14.o. (Magyar Hirdető, 1968)

⁶² A gyümölcsösök földjét kh-ként 250-300 q istállótrágyával készítették elő, 30-35 cm-es szántással leforgatva.

⁶³ A bogyósgyümölcsűek termesztése – Drégelypalánk, 17. o. (Magyar Hirdető)

(választás kérdése), s fizetett be az állam felé (társadalombiztosítás), akkor az munkaidőnek számított, amit később figyelembe vettek a nyugdíj megállapításánál.

A további telepítésekkel párhuzamosan lassan felszámolták a határban szétszórt (falun kívüli) parcellákat. 1968-ban gyümölcsös összterülete elérte a 300 katasztrális hold mennyiséget, mely 145 kh szamócából, 90 hold málnából, 61 hold fekete és 4 hold piros ribizskéből tevődött össze. Volt olyan nyári nap, amikor 16-17 vagon gyümölcs hagyta el vasúton a falut.”⁶⁴ Összesen 2200 hektáron gazdálkodtak (erdő, mező, rét, szőlő, szántó).

Mivel ekkor közös állatállomány alig volt, az árbevételnek csak 2 %-át képezte az állattartás.

A következő években, ahogy az új telepítéseket megkezdték, s a parcellákat felszámolták, ennek következtében a gyümölcsstermesztésből eredő árbevétel 1962-ben 33 %-ra csökkent, 1963-ban azonban már 43 %-ra emelkedett, 1964-ben 58 %-ra, 1965-ben 51-re, 1966-ban már 61 % volt. 1967-ben ez a mutató 51 % volt, mivel fejlődött az állatállomány, s más ágazatok is létrejöttek, amiről még szó lesz.

Az állatállományból eredő jövedelem 1963-64-re elérte a 20-22 %-ot, s ezt a szintet hosszú évekig tartotta. 1968-ban 360 db szarvasmarha, 25 anyasertés, 260 db hízósertés, és 600 db birka volt a tsz tulajdonában.

A tsz sikeres tevékenységet folytatott, olyannyira, hogy a 1980-as évek közepéig Nógrád megye legjobb termelészövetkezeteként működött, sőt: országosan is előkelő helyen jegyezték! Eredményes működését az itt élő emberek szorgalmas munkájának, de a helyesen megválasztott gazdasági profiljának is köszönhette.

A *talaj* termőerejének javítására istállótrágyázást végeztek. Az Ipoly folyócska és a patakok vizéből mesterséges öntözéssel pótolták a szükséges talajnedvességet.

Az *állattenyésztés*ben rövidesen nagyméretű lett a birka és a sertésállomány, de a szarvasmarha tenyésztése lett a domináns.⁶⁵ Az otthoni állattartást segítette a tsz által – *földjára*dék címén – adott éves gabonamennyiség.⁶⁶

⁶⁴ A 85 éves KORCSOK JÓZSEF visszaemlékezése

⁶⁵ Voltak évek, amikor 600-700 marha volt. Ez jelentős a kezdeti 10-20-hoz képest.

⁶⁶ A pártoló tagoknak ez nem járt, mivel nekik a tsz kifizette a beadott földeket (3 év alatt).

„A szovjet uralomnak nem volt közvetlen hatása a helyi tsz-rendszer gazdálkodására.”⁶⁷
„Az ottani viszonyokhoz képest a legszembetűnőbb különbség: hogy nálunk készpénzforgalom volt (1965-től), ami ott még elképzelhetetlen volt.”⁶⁸

2.9. A Szondy György MGTSZ gazdasági és pénzügyi helyzete

Az első négy évben ún. „*munkaegység*” szerint fizették ki a dolgozók bérét. Havonta előleget kaptak, év végén pedig – összeadva az évi munkaegységek értékét – kifizették a különbözetet. Meg volt határozva – a termelékenység ill. gazdaságosság függvényében – hogy 1 munkaegység hány forintot ér. A különböző munkák egységes órára vetítve eltértek egymástól munkaegységet illetően.⁶⁹ A munkaegység értéke: 1961-ben: 42 Ft; '62-ben: 47; '63-ban: 52 és '64-ben: 53 Ft, 1965-ben pedig, amikor a tsz-ből a tagok jövedelme összesen 5,5 millió forint volt, 57 Ft volt, ami igen magasnak számított a környező tsz-ekhez viszonyítva.⁷⁰

Mivel a gazdaság egyre jobban fellendült, 1966-tól áttérhettek munkaegységről a *készpénzfizetésre* (így nem tartották benn a dolgozók bérének egy részét egész éven át),⁷¹ amit csak később vezettek be a környező településeken.⁷² A készpénzkifizetésre való áttérés feltétele az volt, hogy ne legyen állami hitele a szövetkezetnek. Mivel ekkorra már vissza tudták fizetni az alapításhoz felvett hiteleket, függetlenebbé váltak az állami irányítástól, ami azért mégiscsak megmaradt olyan szinten, hogy központilag meghatározták, mi az amit termelni kell.⁷³ A konkrét megvalósítás módját azonban egyedül a helyi vezetés irányíthatta. Így érvényesülhetett a kreativitás és a hozzáértés, mely meg is mutatkozott. Bár a tsz-rendszert kezdetben senki sem akarta, néhány év után jelentkeztek a gazdasági fellendülés pozitív hatásai az emberek életében.⁷⁴ Sokat kellett dolgozni, de már nem voltak alapvető megélhetési problémák.

⁶⁷ KISS ANTAL, a növénygazdálkodás egykori vezetőjének elmondása.

⁶⁸ KORCSOK JÓZSEF, a palánki tsz egykori főkönyvelője 1960-1989-ig.

⁶⁹ A ló segítségével végzett munkákat „fogatórában” számolták, 10 fogatóra volt 1 fogatnap. A tehergépkocsi-vezetők teljesítményét „tonnakilométerben” mérték.

⁷⁰ A szécsényi tsz-ben 1961-ben 17 Ft volt egy munkaegység értéke, míg Nagyorosziban és Honton csupán 4-5 Ft!

⁷¹ A munkaegység értékét a főkönyvelő határozta meg, s a tsz zárszámadó közgyűlése jóváhagyta. A készpénzfizetésre való áttérést a főkönyvelő az elnökkel egyetértésben kezdeményezte, s a megyei pártbizottság gazdasági osztálya hagyta jóvá.

⁷² Általában a '70-es évek közepén.

⁷³ Persze figyelembe vették a település gazdasági adottságait.

⁷⁴ Ehhez persze hozzájárult az is, hogy a fogyasztói árak sem voltak magasak a Kádár-rendszer idején, s mindenkinek volt munkája.

A gazdálkodás fő ágazata a gabona- és a gyümölcsstermesztés volt. A bogyósgyümölcsök kb. 70-80%-át külföldre exportálták (Szovjetunió, NDK, NSZK). A vasúti szállítás (vagonok) segítette az áru eljuttatását Budapestre, ahonnan gyakran repülőgéppel vitték a célállomásra.

A bogyósgyümölcsűek árbevétele:

1961-ben: 2 760 000 Ft
1962-ben: 1 600 000 Ft (új telepítések)
1963-ban: 2 000 000 Ft
1964-ben: 3 000 000 Ft
1965-ben: 4 000 000 Ft
1966-ban: 7 600 000 Ft
1967-ben: 8 300 000 Ft

2.10. A tsz gépesítése

Az 1950-es években még az ún. „kőrmös” traktor volt divatban. Az érsekvadkerti államosított „Gépállomás” több, mint 50 traktora közül bérelhettek a környező falvak, így Drégelypalánk gazdái is. Az első gumikerekes traktor 1962-ben jelent meg a már megalakult helyi tsz-ben. A lovas és ökrös fogatokat ezután már főleg az erdön használták, s a nagyobb földmunkákat traktorokkal kezdték végezni.

Az 50-es évek elejéig kézzel végezték az aratást.⁷⁵ Ezután megjelent a kőrmös traktor vontatta aratógép, mint a kombájn elődje. Az első szovjet gyártmányú kombájnt 1965-ban vásárolta a tsz. Később NDK, majd amerikai kombájnokat is vásároltak, így összesen 8 kombájn volt a faluban. A gyümölcs művelésének és betakarításának gépesítése is megindult a 60-as évek második felében.⁷⁶

Mindez jól mutatja a tsz gazdasági és pénzügyi növekedését.

Bár az *állattenyésztés* egyre nagyobb szerepet játszott a parasztságnál, a helyi gazdaság szerkezetében mindig is a *földművelés* volt a domináns, mely elsősorban a gyümölcs és a gabonafélék termesztésére épült.⁷⁷ Ez a mezőgazdasági termelést folytató térség – főleg a tsz létrejötte után (1960) – meg tudott jelenni az ország legnagyobb fogyasztói piacán, Budapesten, és az exportpiacon.

⁷⁵ Ennek mikéntjét a Drégelypalánk kulturális élete c. fejezetben mutatom be.

⁷⁶ Ld. Ennek részletes leírását: A bogyósgyümölcsűek termesztése – Drégelypalánk, 30-36. o. (Magyar Hírdető, 1968)

⁷⁷ A domboldalakat direkt-termő szőlővel telepítették be. Burgonyát, lent és kendert is termesztettek. A tsz gazdálkodásáról alább lesz szó.

2.11. A Szondy György MGTSZ helyi melléküzemágai

A gyümölcs egy részének feldolgozására hozták létre a *Szörpüzemet* 1967-ben, ahol aztán lekvárokat is gyártottak.⁷⁸ A feldolgozás garanciát nyújtott a gyümölcsök átvételére, míg korábban előfordult, hogy az alacsony ár miatt a termesztők le sem szedték a gyümölcsöt. A Drégelypalánkon gyártott szörp minősége jobb volt az ország bármelyik szörpjénél.⁷⁹ Más melléküzemági tevékenységek is létrejöttek: az exportszállításhoz szükséges göngyöleg gyártására a *Ládagyár*, mely 1980-ig működött; és a *Fafeldolgozó üzem*, amely – az erdőgazdaságra alapozva – nemcsak építkezésekhez, de a gyümölcs átvételéhez szükséges ládák gyártásához is biztosította a faanyagot.

2.12. A Szondy György MGTSZ kihelyezett melléküzemágai

Meglepő, de kb. 20 cég működött a drégelypalánki tsz „kihelyezett melléküzemágaként” 1979 és 1984 közt, többnyire budapesti székhellyel és alkalmazottakkal. – Ezeket mai szóval alvállalatoknak is mondhatnánk. Ennek az volt az alapja, hogy a palánki tsz jó gazdasági bázis volt ezeknek az alvállalatoknak. Innen kapták a forgótőkét – persze nem készpénzben –, a megbízólevelet, a bélyegzőt és nyomtatványokat, melyek elengedhetetlen feltételei voltak a vállalkozásuknak.⁸⁰

Megemlítek néhány ilyen alvállalatot, „brigádot”:

- Építőipari-, festő-, esztergályos-, pékkemence-készítő brigád, lakásrenovációs csoport; nyílászáró-készítő csoport; pulóver-kötöde. Saját nyomdával is rendelkezett a palánki tsz, mely Budapesten volt. Itt készítették pl. a szörpösüvegek címkéit az itt gyártott termékekhez, de reklámívek, meghívók, stb. készítésével is foglalkoztak.⁸¹

(1979 előtt csak 3 kőműves brigád létezett a tsz-ben.) Ezeket a vállalkozásokat felügyelni, irányítani kellett (koordináció, adminisztráció, logisztika).

⁷⁸ Az alapötlet a vezetőségben született, s egy Pécs melletti falusi tsz nyújtotta a mintát. Kezdetben senki sem értett igazán az élelmiszeripar ezen ágzatához, de pár év múlva neves szakemberek is elismeréssel tekintettek a gyárra. A Szörpüzem első vezetője Botka János lett. Az első gépsorok Kőbányáról származtak, mint ahogy az óriási fahordók is (7 db 13 m³-es és 8 db 6m³-es). Belső paraffinozásukhoz 25 mázsa paraffinra volt szükség (e nélkül elszivárog a szörp).

⁷⁹ Bizonyítja ezt az a tény is, hogy előre megkötött szerződések híján is mindig elkelték az itt gyártott készítmények.

⁸⁰ A tsz bélyegzőjével megvásárolhatták a szükséges anyagokat, s az eladó a tsz-nek küldte a számlát.

⁸¹ Még osztrák vállalatok számára is készítettek ilyen reklámyomtatványokat.

2.13. A „háztáji” gazdálkodások ideje

A tsz mellett a háztáji földeken végzett munkák határozták meg ill. befolyásolták Drégelypalánk gazdaságát, és az emberek mindennapi életét.

A háztáji földeket a tsz „adta” ill. mérte ki ingyen, de nem örökbe, hanem csak használatra. Akik földdel léptek be a tsz-be (kb.97%), azok 800-1200 négyszögöl háztáji földet kaphattak. Csak néhány embernek nem volt földje 1960-ban, mert addigra eladta. Ez főleg a szellemi foglalkozásúakat jellemezte (orvos, jegyző...). Háztáji földje szinte kivétel nélkül minden tsz-tagnak volt. A háztáji jövedelméből a tsz nem részesült. Ezekben a földekben csak egynyári növényeket (burgonya, kukorica, bab, tök...) lehetett termesztetni, bogyógyümölcsöt nem.

A háztáji földek adományozása csillapította a tsz-rendszer „erőszakos” kollektivizálásának negatív hatásait a köztudatban. Így valami „saját”-ja is lehetett az embernek. Ez persze többletmunkát is jelentett, mégis sokan vállalták.

A „feles gyümölcs” még így is jobb megélhetést biztosított a 60-as és 70-es években, mint a sanyarú beszolgáltatások idején talán bármely gazdálkodás.

Az 1970-es évektől a *foglalkozási szerkezet* egyre inkább átalakult, megnőtt a környező települések szerepe, a lakosság egyre nagyobb része *ingázóként* talált munkát. Többnyire iparban dolgozókról van szó.

Az 1970-es évektől a *foglalkozási szerkezet* egyre inkább átalakult, megnőtt a környező települések szerepe, a lakosság egyre nagyobb része *ingázóként* talált munkát.

Mint látni fogjuk, napjainkra a mezőgazdaság domináns szerepe eltűnt. Ma már az *ipar* szerepe a meghatározó. Az iparosodás mellett azonban a 70-80-as években még mindig jelentős szerepe volt a tsz-nek.

2.14. A Szondy György MGTSZ gazdasága a 70-80-as években

A tervfeladatok megvalósítása minden évben sikerült, általában még túl is teljesítették. Az elért eredmények a tagok felelősségteljes munkájának, és a vezetőség megfontolt, hozzáértő munkájának volt köszönhető.

„A szövetkezet a koncentrált eszközök és szellemi tőke, és nem utolsó sorban a munkaerő hatására rohamos fejlődésnek indult.”⁸²

⁸² Közgazdasági tájékoztató az 1978. évről, 1. o.

Az eredmény kialakulásában döntő szerepe volt a növénytermesztésnek és a gyümölcsfeldolgozó üzemnek. Persze a vezetőség sem tétlenkedett: mindig igyekezett megfelelni a kor, a piac, a technika elvárásainak.

„Kezd kialakulni szövetkezetünkben egy fejlettebb, hatékonyabb gazdálkodás körvonala, ami a szervezésben, anyaggazdálkodásban, munkafelelősségben és költségelemző, magasabb szintű termelés-irányításban valósul meg.”⁸³

A szövetkezet jól irányította beruházási és fejlesztési gazdaságpolitikáját. Pénzügyi helyzete is kiegyensúlyozott maradt: hitele nem volt.

1978-ban pl. számacából 11 millió, szörpből 114 millió Ft felett értékesítettek. A gyapjú eladott értéke 639 ezer; a faipari termékeké 4,7 millió Ft-ot tett ki. A tsz nettó eredménye ebben az évben 31,3 millió Ft volt.

A tsz tagok minden év végén kaptak „kiegészítő részesedést” az elért nyereségből (zárszámadó közgyűlés).⁸⁴

1979-ben új elnöke lett a tsz-nek.⁸⁵ A 80-as évek első felére is jellemző a fent leírt gazdasági növekedés ill. stabilitás a gyümölcsstermesztésben és feldolgozásban, de a „tsz alvállalatai”⁸⁶ 1984-ben – az építőipari brigád kivételével – megszűntek.

1984-ben még a tsz nettó jövedelme 42 millió Ft volt, ám 1985-ben csak 21, 1986-ban pedig csak 13 millió Ft. Ezután pedig egyre kisebb lett a jövedelmezőség. Ennek okai sokrétűek: a gyümölcsfelvásárlásban pl. egyre nagyobb teret kaptak a kereskedelmi láncolatok, így a nép már nem kapta meg a korábbi összegeket a leadott gyümölcsért, s bizonyára a tsz sem.⁸⁷ A tsz-tagok szerint valószínűleg a „minden a miénk” elv félreértett alkalmazása a vezetőség részéről is közrejátszott a tsz utolsó éveinek hanyatlásához.

⁸³ Uo.

⁸⁴ A vezetőség az éves jövedelme 50%-át!, a dolgozók 13-15%-ot. (Egy vasutas dolgozó ekkoriban 3% jutalmat kapott.)

⁸⁵ Majer Antal

⁸⁶ Ld. az alfejezetet. Ezek a – többségükben Budapesten működő, ottani székhelyű – brigádok nem tartották be a kezdetben meghatározott megállapodásokat, s deficiteket is okoztak. (Ennek részletezése nem témája e dolgozatnak.)

⁸⁷ Még 1984/85-ben voltak kivételek is, amikor 1 kg fekete ribizli ára 200 Ft felett volt. (2005-ben 40 Ft.)

2.15. Helyi gazdasági egységek jelenkora

2.15.1. Szondy György Mezőgazdasági és Feldolgozóipari Szövetkezet

1992. október 29-én jött létre. Elődje a Mezőgazdasági Termelőszövetkezet volt. Továbbra is a hagyományos növény- (búza, kukorica, rozs) és bogyógyümölcs-termesztéssel (málna, ribizli, eper, szeder) foglalkoztak, s megmaradt a szörpgyártás is.⁸⁸ A 90-es évek végéig az új szövetkezet négy kft-je nehéz gazdasági környezetben, a múlthoz képest kevésbé eredményesen működött.⁸⁹ 1996-ban az állattenyésztés és a faüzem megszűnt; a növénytermesztés 1990 óta magánföldeken történik – a korábbi évekhez képest sokkal kisebb összterületen –, a Gyümölcsfeldolgozó 1990-ben külföldi tulajdonban került.

2.15.2. Drégelyvár Gyümölcsfeldolgozó Kft.

A *Drégelyvár Kft*-t 1986. júniusában öten hozták létre. 1990-ben a vállalat 100%-osan egy svájci család tulajdonába került.⁹⁰ A cég 1998-ban felvásárolta a Szondi Fruit Kft-t. 2000-ben ismét tulajdonosváltás történt: a kft-t a német *Zentis* vásárolta fel, így a cég 100%-ban német érdekeltségű lett.⁹¹

A vállalatnál jelenleg 75-en dolgoznak, de a taglétszám változó. A szezonban (májustól szeptemberig) ennél több embert is alkalmaznak.

⁸⁸ 1966 óta gyártanak szörpöt a faluban. A termékek skálája idővel kibővült. A volt tsz szörpüzeme az ország szinte valamennyi településére szállította szörpjeit, lekvárjait, és a szovjet felvevőpiac (kereslet) is élénkítette a termelést.

⁸⁹ 1995-ben a szövetkezet négy Kft-t hozott létre, ágazatonként: növénytermesztési, állattenyésztési, gyümölcsfeldolgozó üzem, faüzem. Eddig ezek az ágazatok egy szervezetként, egymásra utaltan működtek. A szétválasztás után azonban mindegyik csak a saját hasznára akart termelni. A szövetkezet ráadásul a négy kft. vagyongazdálkodójaként, úgynevezett „holding”-ként működött, miközben az egyes ágazatok jelentős tőkéjét a sajátjának tekintette. A kft-knek tehát már az induláskor jelentős kölcsönt kellett felvenniük, amit természetesen a holding, magas kamattal biztosított is. Az addigi szövetkezet tagok rá lettek kényszerítve, hogy vagyonjegyükkel beálljanak a négy kft egyikébe, máskülönben elbocsátották őket. Az így létrehozott kft-k sorsa már az elején elég egyértelmű volt. Elsőként a szörpüzemet, majd az állattenyésztést és a növénytermesztést építették le, végül a faüzemet. Így sikerült alig 4-5 év alatt egy jól menő szövetkezetet leépíteni, és közel 300 dolgozóból 280-at az utcára tenni a már felélt vagyonjegyek nélkül, amiket még ők és szüleik egyaránt szorgalmasan gyűjtögettek a hosszú évek, évtizedek során.

⁹⁰ A cég gyümölcsadalék anyagok gyártásával foglalkozott. A sütőipar számára sütésálló lekvárokat, fedőzseléket, gyümölcsalapú rostos és ízesített szörpöket, natúr gyümölcsvelőket, természetes alapú gyümölcs fagyalt-sűrítvényeket készítettek.

⁹¹ A gyümölcskészítmények területén több mint 3500 egyedi vevőre szabott receptúrával rendelkeznek. Termékeik az egész országban, sőt az EU több tagországában is megtalálhatóak.

2.15.3. A Szondy Lakatos- és Szerelő Ipari Szövetkezet

A szövetkezet 1969. szeptember 20-án alakult meg⁹², s ma is fennáll a rendszerváltástól függetlenül. A tevékenységi kör kezdetben kiterjedt a villamosipari, elektronikai gépek, berendezések gyártására (lámpagyár), összeszerelésére. Az 1979-es BNV-n kiállításra került a „Palánk” riasztóberendezés is, melyet itt fejlesztettek ki. Tartós szériagyártásra azonban nem került sor.

A Szondy fő profilja az acélszerkezetek gyártása lett. Nagyon sok hazai gyár számára készítettek fémipari szerkezeteket. Exporttevékenységet folytattak a Szovjetunióval⁹³, Norvégiával és Németországgal.

A cég fellendüléséhez nagyban hozzájárult a magyar szakemberek foglalkoztatása Németországban vállalkozási szerződés keretében. 1997-ig szerződésben álltak a müncheni BMW gyárral.

Saját terméke ma sincs a szövetkezetnek, csak bér munkákat végeznek, ill. a külföldön foglalkoztatottak jelentenek bevételi forrást.⁹⁴

2.15.4. A Globál-Vép Kft.

A vállalat jogelődje a Rétsági Építőipari Szövetkezet 1984-ben egy új melléküzemági tevékenységbe kezdett, amikor a Magyar Tejipari Kutatóintézettel együttműködve megépítette fűszerkeverő üzemét, majd a „MILKY” tejporkeverék-gyártó üzemét Drégelypalánkon. Ekkor kezdődött az élelmiszeripari adalékanyagok gyártása a magyar ipar számára (tej,- hús,- gyümölcs,- konzerv,- cukrászipar).

A vállalat élelmiszeripari állományjavítók kutatásával, fejlesztésével is foglalkozik. A vállalat 100%-os magyar tulajdonban lévő magánvállalkozás, amely éves szinten 600 tonna terméket gyárt. Az alapanyagok 90%-a importból származik. Termékeik jelen vannak a román, jugoszláv, horvát, ukrán, 2002-től pedig a lengyel, szlovák és orosz piacokon is. Az üzemben és laborban összesen 32 dolgozó látja el feladatát.

⁹² Kisipari termelőszövetkezeti formában (KTSZ). „A 48 fős alapító gárda a forgóalap megteremtésére részjegy-befizetéssel 60.000 Ft-ot adott össze. A kezdeti beruházásokhoz az OKISZ és a KISZÖV – a kölcsönös támogatási alapból – 600.000 Ft-ot biztosított. A pilisvörösvári „Új Élet” Mg.Tsz átadta teljes felszerelését – következő évi kifizetésre – kiváló részlegének.” RAGÁCS ZOLTÁN: A Szondy Lakatos és Szerelő Ipari Szövetkezet története

⁹³ 1980-ban a cég dolgozói szerelték fel az Interszputnyik földi állomásának berendezéseit, amelyekkel a moszkvai olimpia sugárzása lehetővé vált.

⁹⁴ Húsfeldolgozó ipar, hulladék-feldolgozó ipar Németországban.

2.16. Az infrastruktúra fejlődése 1945-től napjainkig

1949-re minden igénylőhöz bekötötték a lakossági villanyáramot.

A szomszédos falvakba ugyan köves út vezetett, a 70-es évek második feléig Drégelypalánkon belterületén kevés volt az *aszfaltút*. A belső úthálózatot nagyrészt földutak tették ki, eső után ezért nehézkes volt a közlekedés. A 80-as évek elejére azonban kiépült a ma is meglévő belső úthálózat. A mai M2-es főút (E77) 1967-ben épült. Néhány ember háza ill. szőleje beleesett az épülő 2-es főút vonalába, ezektől az állam megvásárolta a területet ill. házat.⁹⁵

1960-ig csak a postán és a tanács épületében volt bekötve a *telefonvonal*. 1992 előtt csak 40-50 házban volt telefon, azóta a lakások 90 %-ában megtalálható, mivel 1992-ben a község bekapcsolódott a távhívásos *telefonhálózatba*. A faluban telefonközpontot létesítettek.

Drégelypalánk az elmúlt 10-15 év alatt rengeteget fejlődött. Az utóbbi években kb. 12-15 millió forintot tudott az Önkormányzat fejlesztésre fordítani évente.

1994 végén került átadásra a *vezetékes ivóvíz-hálózat*, amely 48 millió forintos beruházás volt. A járdákat aszfaltozták, a hiányzó szakaszokat kiépítették. Megtörtént a burkolatlan utak leburkolása. A falu központjában játszóteret, sétányokat létesítettek. Korszerűsítették a villanyhálózatot, első szakaszban a 90-es évek elején, majd az elmúlt évben a második szakasz is lezárult.

1996-ban megtörtént a *kábeltelevízió* kiépítése, a kábelstúdió felszerelése.

Megépült egy 2 km hosszú útszakasz, amely a várhegy lábáig vezet. Korszerűsítették a belső csapadékvíz elvezető rendszert, ami az árkok burkolását, a patakmeder tisztítását, új lefolyórendszerek kialakítását jelentette.

1996-97-ben megtörtént a *vezetékes gázhálózat* kiépítése, amely 60 millió forintos beruházást jelentett.

Az EU-s elvárások szigorúan megkövetelik a *hulladékkezelés* korszerűsítését. A szilárd hulladék elhelyezése jelenleg a helyi szemétkerakó telepen megoldott. A mostani telepet lehetőség szerint próbálják úgy üzemeltetni, hogy minél kevésbé szennyezze a környezetet. Ez azonban nem maradhat így túl sokáig. Előreláthatólag 1-2 éven belül egy közeli településen felépül egy új szemétfeldolgozó telep, amihez megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások.

⁹⁵ Pl. a majorban Mezőfiné házat.

Az ország fejlődése megkívánta, hogy ilyen beruházások sorra kerüljenek. A fejlődést mégis az önkormányzatok megalakulása tette lehetővé. A helyi közügyek intézése, lebonyolítása ez által a települések kezébe került. A különböző állami támogatások az anyagi alapokat is megteremtették. A *telefon, ivóvíz, gázhálózat* kiépítését (1990-1995) a helyi lakosság igényeinek megfelelően próbálták megvalósítani. A faluban gondot jelent a szennyvíz elvezetése, így távlati célként első helyen szerepel a *szennyvízhálózat kiépítése*, a csatornázás megoldása. A beruházás legalább 600 millió forintba kerülne, erre azonban egyelőre nincs pénz. Az önkormányzat az állami támogatástól vár segítséget, bár már évek óta pályázik eredménytelenül.

2.17. Az életkörülmények változása 1945-től napjainkig

2.17.1. Az érdekházasságok alkonya

Régen, a háború előtt és azután is, körülbelül az 50-es évek végéig a föld határozta meg a házasságkötéseket. A szülők döntötték el a házasulandók helyett, hogy melyik gazda fiához/lányához mehet hozzá gyermekük. A sok földdel rendelkezők csak a szintén sok földdel rendelkező fiatallal házasodhattak, a szegényebbek a szegényebbekkel. A kevés földdel rendelkezők, vagy nincstelenek „nem is álmodhattak arról, hogy gazdag lány legyen a feleségük”, és fordítva. Érdekes, hogy annak ellenére, hogy kényszerű beleegyezés volt régen a házasságkötés, ritka volt a válás.⁹⁶

Az érdekházasság konvencióját az 50-es évektől egyre gyakrabban áthágták, s a tsz-rendszer bevezetésével (1960) ez az érdek megszűnt. Ezután már a szerelem és a szabad választás lett a házasság alapja.

2.17.2. Az életkörülmények változása

A *parasztházak* régen úgy épültek, hogy a családtagok számának növekedésével és az új generációk felnövekedésével párhuzamosan az épülethez mindig hozzáépítettek. Ezért „hosszúfolyásúak” a régi házak, melyekben akár 3-4 generáció is együtt élt.

A parasztházak teteje nem cserépből, hanem nádból és rozsszárból (zsúp) készült.⁹⁷ Az 50-es évektől jött divatba a cseréptető.

A *bútorok* is megváltoztak: a 60-as évektől a szalmatömésű ágyakat⁹⁸ a rugós, majd a szivacsbetétes ágyak váltották fel; a szekrényeknél újdonság volt a laminált dekoráció

⁹⁶ A ritkaságszámba menő válás inkább a szegényebb réteg körében fordult elő.

⁹⁷ A házak *zsúpteteje* a rozs szárából készült. Egyedül a házak tetejéhez szükséges rozst csépellék ki kézzel (gép helyett), hogy épségben maradjon a növény szára.

felület. A „futószőnyeget” 1945-ig általában kézzel szőtték itt falun, amik a földes szobákat tették otthonosabbá. Az 50-es években terjedt el a fapadló, a kőlap, majd a linólium, amiket a 70-es évektől felváltott a parketta, és a jó minőségű gyári szőnyegek. Jellemző volt a szoba és konyhafalakon a *falterítő*,⁹⁹ és a házi áldás.

A *fűtést* mindenki fatüzeléssel oldotta meg, aztán a 70-es évektől egyre elterjedtebbé vált a saját központi fűtés, és a szén. A falu fával és a szénrel való ellátását a helyi erdőgazdálkodás, ill. a tűzép biztosította, amely egyben a helyi építkezésekhez szükséges alapanyagokat is biztosította (raktár és értékesítés).

1945 és 1960 közt a falu kiterjedése a mainak kb. a fele volt. A legtöbb ház a 70-es években épült fel, kialakult így az „Újtelep”, vagy „Gyakorszer”¹⁰⁰, kiépült a „Major” is, ahol azelőtt megművelt földek voltak, s „Kosd” is kezdett kiépülni. A „háztáji” földek, a tsz-munkahelyek, a „feles gyümölcs”, a saját állattartás később lehetővé tette, hogy a 70-es években felépüljön Drégelypalánkon a legtöbb új ház.

A legnagyobb beruházást a 60-as években a helyi tsz hajtotta végre, amikor felépítette a *gazdasági épületeket, irodaházakat*. 1960-as évek második felében épült az új gyógyszerár; egy vegyesbolt, mely pár év múlva átalakult vas- és műszaki bolttá, s helyette megépült az új (mai) abc üzlet. 1970-ben épült a tsz által a „Várkapitány Vendéglő”, ahol ma is tartanak rendezvényeket, lakodalmakat.

Az 50-es években bővült és korszerűsödött az iskola épülete, 1957-ben felépült a mai Művelődési Ház, 1969-ben pedig az óvoda. 1972-ben került átadásra az új, korszerű, emeletes nagyiskola, ahol jelenleg is tanulnak a diákok.

A 70-es évektől egyre többen tanultak szakmát, így ők nem a tsz-ben, hanem szakmájukban dolgozva keresték meg kenyerüket. Főleg az építő-, a fém- és a faipari szakmunkásokra gondolok.

Az 50-es években az *orvosi rendelő* a mai Szentháromság-szobor mögött volt.¹⁰¹ A 70-es évek végéig egy átalakított családi épületben, 1980-ban pedig új épületben kapott

⁹⁸ A deszkaágyat „priccs”-nek, a szalmatömésű betétet „trozsáknak” hívták.

⁹⁹ Ezek általában nép lelki értékeit demonstrálták, olykor humoros formában. Fehér vászon terítőre hímezett rajzból, és köréje írt szövegből álltak. Pl.: „Udvarolsz, de mondd meg végül, mikor vészszel feleségül?”, vagy: „Ki az urát szereti, jó ebédet főz neki.” A *falterítő* közepén természetesen egy ifjú pár volt megmintázva.

¹⁰⁰ Elnevezését ld. a „Politikai helyzet Drégelypalánkon 1945-től 1960-ig” c. alfejezet lábjegyzetében. A lövészetekből adódó detonáció veszélyeztette a házak állagát. Jelenleg nem használják.

¹⁰¹ Egy Soltész nevű orvos látta el a betegeket ekkor, aki szinte sosem ment gyalog, mindig be kellett fogni az ökrösszekeret vagy lovashintót, s azzal hozni a beteghez. Kényelmessége miatt nem örvendett népszerűségnek, hiszen előfordult, hogy emiatt késve érkezett a beteghez, olykor veszélyeztetve annak életét (pl. vágott seb esetén).

helyet a falu egészségügyi intézménye, az orvosi rendelő. A régi patika helyett új gyógyszerár is épült a 70-es évek elején.

A 70-es évek elejétől kezdtek megjelenni az első saját személygépkocsik. Az emberek megengedhették maguknak, hogy kicsit többet költsenek ruházatra, mint korábban, hogy játékot, biciklit vásároljanak gyermeküknek. Nőtt az életszínvonal, a születések száma, és felépültek az első emeletes házak.¹⁰² Az emberek általában elégedetten tekintenek vissza gazdasági szempontból a 60-80-as évekre.

A 80-as évek közepétől – mint mondtam – hanyatlás mutatkozik a tsz gazdaságában, s ez is éreztette hatását: már nem voltak jutalomosztások, nem nőtt a fizetés, és történtek elbocsátások is.

A rendszerváltást követően, tsz feloszlásával annak vagyona (gépek) olcsón került értékesítésre magángazdákhoz. A földekért kárpótlási jegyet osztottak, aminek nagy részétől az emberek alacsony áron váltak meg.¹⁰³

1990 után – a fentebb bemutatott gazdasági egységeken kívül – létrejött néhány kereskedelmi és szolgáltatóipari (magán)vállalkozás, mint pl. a virágüzlet, a gazdabolt, élelmiszer- és vegyesipari kereskedés, söröző.

A technika vívmányai ide is eljutottak késedelem nélkül. A mobiltelefon ma már szinte természetes tömegcikk, az autók többnyire modernnek, sok családban van számítógép, és növekszik az internetes előfizetők száma.

Persze nem általános kép ez, vannak szegénységben élők is szép számmal: a munkanélküliek, a roma kisebbség¹⁰⁴, a minimálbérből élő családok, ahol csak az egyik szülő rendelkezik keresettel, és a kis- és rokkantnyugdíjasok.

Manapság egyre többen élnek az áruhitel és a lízing adta lehetőséggel, ezért a látszat és a valóság közt különbséget kell tenni.¹⁰⁵

¹⁰² Akkoriban nem voltak munkanélküliek.

¹⁰³ Meghatározták, hogy 1 hold (1960-ban beadott) föld mennyi aranykoronát ér. Az aranykorona értékéről kezdetben kósza hírek keringtek, így sokan féltek, hogy később még kevesebbet fog érni, ezért eladták.

¹⁰⁴ Külső szemlélő számára elég vegyes kép bontakozik ki, hiszen köztudott, hogy a roma legtöbb család a szociális ellátásokból él, mégis egyre többüknek van autója, új háza. Bizonyára hitel is terheli e javakat, tehát nem a valós helyzetet mutatja a látható kép. Nagyobb részük láthatóan is szegénységben él, sok gyermekkel.

¹⁰⁵ A lakosság eladósodásának és fizetőképesség elemzése már túlmutat e dolgozat keretein.

2.18. Az életmód változása 1945-től a jelen korig

A háború előtt, és még a 60-as és 70-es években is a falu kapcsolatrendszerét a személyesség jellemezte: mindenki ismert mindenkit, a legtöbb helybéli sok-sok rokoni szál fűzte ide, viszonylag zárt, belterjes volt kultúra – a mai tömegkommunikációs eszközök és a nem túl széles kereskedelmi tevékenység híján. Egymás felé azonban nyitottak voltak az emberek. Erősebbek voltak a szomszédi kapcsolatok is, mint manapság. Az urbanizáció csak a 70-es évek végétől kezdte éreztetni hatását: a szakmunkások számának növekedésével az ingázók száma is megnőtt, egyre kevesebb lett az emberek szabad ideje (háztáji). A rendszerváltás után ez a folyamat még gyorsabb lett. Már nem lehet látni hétvégeként a házak előtti kispadokra kiülő, beszélgető embereket, mint régen¹⁰⁶; általában a szomszédi kapcsolatok is felületesebbé, szűkebbé váltak, hiába a mobiltelefon. A generációs különbség is létezik: az idősebbek (50 év feletti) gondolatvilága, értékrendszere és igénye eltér a mai fiatalokétól, így e téren olykor feszültségek keletkeznek.

Az életmódot befolyásoló külső tényezőket tekintve: 1949-ig – a lakossági villanyáram bevezetéséig – a legtöbb házban *petróleumlámpával* világítottak. Kivétel volt ez alól néhány gazdagabb család, akik a helyi gőzmalomból kapták a villanyáramot körülbelül a 30-as évektől.

Minden háznál voltak *háziállatok* (tyúk, kacska, liba, sertés, esetleg kecske, szarvasmarha). A falu népe nyáron hajnal 4 óra körül ébredt, hogy végezze a ház körüli munkákat: az állatok megetetését¹⁰⁷, a tehének fejését, vagy a földműves munkákat. A falu *gulyásai* – augusztustól őszig – 5 óra körül megfűjták kürtjeiket, s minden gazda jószágát kiterelték a legelőkre.¹⁰⁸ Érdekes, hogy estefelé, hazafelé jövet minden jószág tudta, melyik házhoz tartozik (még a libák is), így nem volt soha keveredés. A *libapásztorkodás* és a *tehénpásztorkodás* elsősorban a gyerekek dolga volt a tsz rendszer előtt. Ha e jószágok véletlenül – vagy a gyerek figyelmetlenségéből adódóan – belementek a vetésbe, kártérítést kellett fizetni.

¹⁰⁶ A kispadok mára teljesen eltűntek.

¹⁰⁷ Egyik jellegzetes művelet volt a „szecskavágás”. Ez nem más, mint a kukorica szárának felszeletelése, amit az állatoknak adtak. Voltak ún. „siló gödrök” (betonból is), amiben nagy mennyiségű kukoricaszárát tartottak letakarva.

¹⁰⁸ Augusztus előtt nem kellett kiterelni a faluból a jószágokat legeltetni, mert a sarjút lekaszálták, s behordták a gazdák az etetéshez. Ebből lett télire a széna.

A tsz megalakulása után (1960) is megmaradt a szarvasmarha-tartás egyes házaknál.¹⁰⁹ A háziállat-tartás mindmáig jellemző, ám a 90-es évek közepétől ez erősen lecsökkent. Házinyúl-tenyésztés is volt a 70-es évektől a faluban, export piac céljából, de mára ez is lecsökkent, mert nem kifizetődő a tenyésztőknek.¹¹⁰

Az *aratás* kézi erővel történt az 50-es évekig, amikor megjelent az aratógép, aztán 1965-ben az első kombájn.¹¹¹ A *cséplés* a háború előtt kézzel, utána géppel történt a kombájn megjelenéséig. Az államosítás előtt 10% terményért adta bérbe ill. csépelte ki a gazdák terményét a gép tulajdonosa.¹¹² A cséplés igen nagy porral járt, ezért a dolgozók bekötötték kendővel a szájukat.

A *kender* feldolgozása a háború után még rövid ideig jellemző volt.¹¹³ Ma már csak három működőképes szövőszék van a faluban.

A *mosás* többnyire a patakban történt az 50-es évek végéig, hamus lúggal, később szappannal, mosószerrel. A mosásnak is meg volt a meghatározott napja, akárcsak a kenyérsütésnek.

A *szombat* a sütés-főzés, udvar-, utca- és istállótakarítás napja volt, s délután a pihenésé. A házak előtt kispadok megteltek üldögélő, beszélgető emberekkel. Az emberek a sok munka ellenére kiegyensúlyozott életet éltek: megvolt az ideje a munkának is, pihenésnek is.

Az 50-es évek végéig még jellemző volt – a kórházi mellett – az otthoni szülés, *bábaasszony* segédkezésével. Az *óvoda* 1969-es megépülése előtt a nagyszülők vagy a rokonok vigyáztak a kicsikre.

¹⁰⁹ A lovakat kellett beadni a közös tsz-vagyonba, a szarvasmarhákat

¹¹⁰ A termények (gabona, táp, lucerna) árához képest a leadási ár igen alacsony ahhoz, hogy egy kistermelőnek ez jövedelmező legyen.

¹¹¹ 1 pár aratón egy kaszást és egy „marokszedőt” értettek. 1 pár arató 1 nap alatt 1 magyar holdnyi gabonaterületet tudott learatni. A kaszával srégen levágott terményt a mögötte haladó marokszedő kévékbe szedte (3 marok egy kéve) s szárral megkötötte. 13 (vagy 16) ilyen kéve szabályos egymásra rakásából lett 1 „félkereszt”. 3-3 félkeresztet raktak egymás tetejére 4 rétegben, és 1-et a tetejére („4 sor + 1 pap”), lekötve, így szél és eső ellen is be volt biztosítva. Ezeket aztán lovas/ökröskocsikra rakták, s elvitték a szérűre, hogy kicsépeljék. A falu minden gazdája ide hordta össze terményét, s ilyenkor voltak vigadalmak is. Ezután következett a gépi cséplés.

¹¹² Az államosítás után csoportosan bérelték, 1960-tól pedig a tsz vagyonhoz tartozott.

¹¹³ Ennek több fázisa volt. Az elültetett kender (magvas és pasztonca) tavaszra meghozta termését. Mikor még zöld volt, levágták, kévékbe kötötték (zsúppal), s a patakban áztatták napokig. Még földdel is letakarták rothasztás ill. finomítás céljából. Miután megszáritották, mosófával darabokra törték (morzsolás). Az értékes szál azonban megmaradt, csak a felesleges „pazderja” (rost) hullott ki belőle. Ezt követte a „hejhülés” (gerebenezés), ami szárazást jelent: szinte kifésülték belőle a felesleges anyagot. Végül kétféle kenderfonál lett a végeredmény. A durvább kenderfonálból takarót, zsákot, szőnyeget, kötelet; a finomabb fonálból inget, gatyát készítettek. A kendersizövés az 50-es évektől abbamaradt, mivel a jó minőségű gyári szövetet inkább megvették.

A téli elfoglaltságok közül jellegzetes volt a *tollú-fosztás*¹¹⁴, ahol pár napra összesereglett az asszonytársaság, s közben nagyokat beszélgettek; és a *kukoricamorzsolás*, amit néhányan megpróbálnak újjáéleszteni, egyelőre felemás sikerrel. Nagy esemény volt a *disznóvágás* (disznótör) is. Ilyenkor összejött a rokonság, a szomszédok, barátok. Szokás volt kóstolót küldeni, ami mindig kölcsönös volt. Még ma is él ez a hagyomány néhány háznál, de a 90-es évek közepétől visszaesett.

A *szórakozás* terén a színház- és operalátogatás szervezett formában (néhány kivételtől, magánszervezéstől eltekintve) nem volt jellemző a 60-as évek végéig. A 70-es évektől egyre inkább megvan ennek szervezett formája: a kultúrház szervezte csoportos színházlátogatások. Ezek száma azonban ma sem több évi egy-két alkalomnál.

2.19. Összegzés

Napjainkban a falu *kisüzemi termelési övezetnek* számít. A helyben foglalkoztatás mértéke kb. 15-20%-os, a lakosság jelentős hányada ingázik a környező településekre. Bár kiemelkedő jelentőségű a községben az *élelmiszeripar* (Zentis, Globál Vép) és a *fémipar* (Szondy), s az infrastruktúra is igen sokat fejlődött, a munkanélküliség 15-20%-ra tehető. Évről-évre csökken az aktív keresők száma és nő a nyugdíjasoké.

A helyi lakosok egyöntetűen úgy látják, hogy a mezőgazdaság a rendszerváltás óta jelentősen leépült. Nem is láthatják másként, hiszen adatokkal is kimutatható. Csak néhány példa: amikor a 70-es években 7 Ft/kg volt a „feles eper” ára, akkor 3,2 Ft volt 1 db blokktegla. Amikor 12 sor eper hozama 40 000 Ft volt, abból akkoriban autót lehetett venni. Ma a gyümölcsből legfeljebb lízingre tellne 2-3 hónapra. Az orosz felvevőpiac eltűnt, a jelenlegi ingatag, ill. nem fizeti meg a gyümölcs értékét.¹¹⁵ Egy másik példa: ma, a 70-es években megművelt szántóföldterületnek mindössze 3%-a van megművelve!

Egyre nagyobb a faluban a határon kívüli magyar alkalmazottak száma. Sokan úgy gondolják, hogy ez is önkormányzati ill. állami szabályozásra szorul (adókedvezmény). Bár a roma kisebbségről nem szoltunk, létszámuk jelentős mértékben növekszik (jelenleg 15%), miközben a magyar lakosságé csökken.

¹¹⁴ Még ma is végzik ezt a hagyományos munkát néhány háznál, s az eredmény: jó minőségű párna, ágynemű.

¹¹⁵ 2005-ben 40 Ft-ot adtak 1 kg fekete ribizliért, ami nevetségesen alacsony ár. A 80-as évek közepén megtörtént, hogy ugyanezért 200 Ft-ot adtak.

A földművelés megszűntével, a gazdasági szerkezet átalakulásával és a technika fejlődésével párhuzamosan, a jól képzett fiataloknak alig van esélyük helyben megfelelő munkát találni.

3. Drégelypalánk kulturális élete 1945-től napjainkig

Ebben a fejezetben szeretném bemutatni a falu szervezett és önszervezett kulturális életét. Előbb a falusi életmód helyi jellegzetességeit, a népszokásokat és hagyományokat mutatom be; majd a Művelődési Ház életén keresztül tárul elénk Drégelypalánk kulturális élete.

A *kultúrát* legtágabb értelemben ma úgy foghatjuk fel, mint egy társadalom vagy egy társadalmi csoport szellemi és anyagi, értelmi és érzelmi megkülönböztető jegyeinek összességét.

Az *alkotmány* biztosítja minden állampolgár részére a művelődéshez való jogot, melyet különböző intézmények működése tesz lehetővé.

A *művelődési otthonok* olyan közművelődési intézmények, amelyek egyben a helyi társadalom szinterei, és amelyek a közösségi élet és a társas együttlét lehetőségét megadják használóiknak. Vagyis: „a kultúra és a lakosság kapcsolatának egyik legfontosabb – intézményes – szintere.”¹¹⁶

Az előzményekhez tartozik, hogy a magyar társadalomnak a trianoni békeszerződés után számos nehézséggel kellett szembe néznie, újra kellett rendezni és szervezni a kulturális élet adta lehetőségeket, különös tekintettel a vidéki helyzetre.¹¹⁷ Ezért az *állam*, a közművelődésben rejlő lehetőségeket feltárva, létrehozta az Iskolán kívüli Népművelés Országos Bizottságát, melynek támogatását költségvetési keretből biztosította.¹¹⁸

A drégelypalánki községi könyvtár a '30-as években alapították, s ebben az időben 340 kötetből állt, és csupán 18 beiratkozott olvasója volt.

A községben a népművelés 1938-ig alkalmoszerű és szórakoztató jellegű volt, mely időnként egy-egy színdarab bemutatásában merült ki. Akkoriban nem telt el úgy nyár,

¹¹⁶ VITÁNYI IVÁN: *A magyar társadalom kulturális állapota, Bp., 1997.*

¹¹⁷ A határmódosítás a drégelypalánkiak addigi életét is nagymértékben megváltoztatta, a község elvesztette évszázados gazdasági kapcsolatait. Hont megye nagy részét Csehszlovákiához csatolták.

¹¹⁸ A népművelési program működtetéséhez népművelési ügyvezetők megbízását írta elő az állam, és szakmai felkészültségük érdekében évi rendszerességgel, képzésükről gondoskodott. A kormány 1210 könyvtár alapításával támogatta a községek művelődésügyét a '30-as évek közepén.

hogy a falu határában ne táboroztak volna cserkészek, akik műsoros előadásokat tartottak az érdeklődőknek.

A kormány által támogatott cserkészmozgalom segítségével hamar elterjedt az iskolán kívüli népművelés, melynek „generálója” a Faluszövetség volt, és munkájukat elsősorban a szakismeretek gyarapítása jellemezte.

A mai *hírközlés* híján egy-egy fontosabb hír például a szomszédos falvakban történt eseményekről csak napok, hetek múlva jutott el az emberekhez.

1938 után a laktanya épületét bocsátották a község rendelkezésére, mint kultúrházat. Itt volt a mozi, hetente egyszer, amit Gyuris Mihály bácsi vezetett. Ezek látogatottsága volt a legmagasabb, mivel a filmek adtak képet a községi lakosságnak, olyan dolgokról, amelyeket személyesen nem ismertek.

3.1. Kulturális egyesületek 1945-50 közt

„A háború előtt a község kulturális és művelődési élete elsősorban *egyházi* keretek közt zajlott”¹¹⁹, s tartott ez 1950-ig. A II. világháború okozta veszteségek (hadifogság, elesettek, lerombolt házak...) átélése során az embereknek nem volt „idejük” a depresszióra. Gondjuk-bajuk, feladataik összekovácsolták őket. Ekkoriban nem annyira a kulturális központ hozta össze őket, inkább ők alapozták meg közösségi életükkel a kultúrház mintáját. Nem volt szükség modern kommunikációs eszközökre ahhoz, hogy találkozzanak egymással, közös programjaik legyenek. A belső igény és az életmód szülte a közösségi életet.

1950 után ugyan létrejöttek az új, állami kulturális szervezetek, az embereknek idő kellett, míg megszokták, elfogadták ezeket. 1945-ben ez a kultúrház átköltözött a plébánia egyik épületébe, ahol 1958-ig működött. Ekkor átköltözött az új (állami tulajdonú) Művelődési Házba.

1946-ig létezett a „*Szívgyárda*” egyesület, melyben összekapcsolódott az egyházi és kulturális élet: az általános iskolások verseket, énekeket, előadásokat tanultak be egyházi és állami ünnepekre.

Színjátékszó csoportok is voltak '45 előtt és után is, a plébánia kultúrházának keretében.

A Cserkész Szövetség 1946-ig létezett hivatalosan, mint ahogy a *KALÁSZ* (Katolikus Lányok, Asszonyok Szövetsége) is, de ez utóbbi Drégelypalánkon még néhány évig tovább élt, vezetője 1950-ig Ruspainé volt. E szervezet célja elsősorban az egyházi

¹¹⁹ BALOGH ZOLTÁN: Drégelypalánk, 81.o.

ünnepekre való készülődés, gyakorlati dolgok megszervezése, megvalósítása (adventi koszorú, templomdíszítés), karitatív szolgálatok főleg az idősek felé.

1950-ben megszűnt a több évtizedes múltra visszatekintő *Legényegylet* és *Leányegylet* is. E társulatok a fiatalok együttlétére, szórakozására, táncalkalmak céljára jött létre plébániai szervezésben. Ez igen érdekes a mai fiatalok számára, hiszen a plébánia ma nem rendez ilyen jellegű összejöveteleket – hiszen ezt átvette a Művelődési Ház –, bár a hittanos táborok, kirándulások és az egyházi ünnepek, s maga a templom, alkalmat nyújt az összejövetelekre.

– Régen a lányoknak virágos-parcelláik voltak a templom körül, amit ők gondoztak. Ez megmaradt az 50-es évek után is, egészen a 60-as évek végéig.

3.2. Kulturális egyesületek és szerveződések 1950 után

1950-től a fent említett egyházi egyesületeket hivatalosan meg kellett szüntetni, s helyükbe lépett a *DISZ* (Dolgozó Ifjúsági Szövetség), majd 1957-től a *KISZ* (Kommunista Ifjúsági Szövetség), a *kisdobos* és az *úttörő*tagság. A *DISZ* gyűlések és összejövetelek látogatottsága alacsony volt. Helyszíne a mai Szondy emlékház épülete volt, vezetője Dikter István.¹²⁰ A táncmulatságokhoz járási engedélyt kellett kérni.¹²¹ A *KISZ* programjainak a Szondy *KTSZ* adott otthont, ezt *Club-helyiségnek* hívták. Ez a 80-as években a fiatalok hétvégi szórakozóhelye volt.¹²² A kultúrház maradt azonban a fiatalok a fő összejöveteli központja. A kommunista ünnepekre (április 4.; november 7.) minden évben műsorral készültek az iskolások, amit a kultúrházban tartottak meg, a szülők meghívásával.

Az iskolában a 80-as évek elején megszervezték a *Szülői Munkaközösséget*, melynek keretében pl. a szülők, gyerekek és tanárok együtt tették rendbe az iskola udvarát. Ez jó alkalom volt a találkozásra is.¹²³ A szülők besegítettek sütés-főzéssel az ünnepekre, rendezvényekre; a férfiak olykor szakmunkával is hozzájárultak az intézmények felújításához, karbantartásához.

A 80-as években az intézményes, szocialista keretek közt zajló iskolai és kulturális programokat – mint pl. a vasgyűjtés, papírgyűjtés, sportdélután, teadélután, kisdobos- és úttörőgyűlések – egyre inkább áthatotta a politikától független, egységes, testvéries

¹²⁰ Egy ping-pong asztal volt e helyiségben. A falon Lenin, Sztálin, és Rákosi képe függött. – Idősebb KORMOSÓI SÁNDOR elbeszélése nyomán.

¹²¹ Az engedélyt nagyböjti időben akadálytalanul megadták.

¹²² Disco-t is rendeztek itt néhány évig.

¹²³ Ez a szerveződés aztán néhány év múlva megszűnt.

hangulat. A mai harmincas éveiben járó korosztálynak általában jó emlékei vannak erről az időszakról.

3.3. Elfelejtett népszokások

A népi hiedelem 1940-ig őrizte nálunk többek közt a *Kisze-járás*, a *Luca-szék* készítés, a Szent Iván éji *tűzugrás* hagyományát, és néhány karácsonyhoz kötődő, babonás jellegű, de jámbor népszokást. Ez utóbbi alatt értem például a karácsonyi diótörést: a kosárból kiválasztott, s megtört dió, ha egészséges volt, ez azt „jelentette”, hogy az illető, aki kihúzta, abban az évben egészséges lesz. Körülbelül a '50-es évek végére a népi hiedelmek különféle elemei teljesen eltűntek a gyakorlatból.¹²⁴

Az elmaradt hagyományokhoz, tartozik a *kenyérsütés*. 1970-es évek elejéig még divatban volt a házi kenyér sütése Drégelypalánkon. Majdnem minden háznál volt ugyanis kemence (ma már talán egy sincs). Meg volt határozva a kenyérsütés napja, mivel egyszer sütöttek egy héten (hétfő). Volt egy két nagyobb kemencével rendelkező ház (Paksi udvar, palánki iskola), ide hozták kisütésre a megkelt kenyéértésztát azok, akiknek nem volt kemencéjük, vagy a pékre akarták bízni e műveletet. Krumplis kenyeret is sütöttek, melyek sokáig puhák maradtak a hűvös kamrákban.

A II. világháború után egyre inkább abbamaradt a *kenderfonás* is.

Megmaradtak azonban az évszakokhoz, munkához, egyházi ünnepekhez kapcsolódó hagyományok. Ezeket mutatom most be.

3.4. A fennmaradt és átalakult hagyományok

A fennmaradt hagyományok lényegéhez igyekszünk hűek maradni, a forma azonban a technika és a kor fejlődésével olykor megváltozik.

3.4.1. Az aratási ünnepség

Régen ez a falu életében igen nagy ünnepnek számított: az év termésének örülve megköszönték Isten áldását, és persze nagy multságokat rendeztek. Bár a vallásos és világi jelleg összekapcsolódott (szentmise), azért világi vigalom maradt, s ez így van jól. Úgy látszik tehát, hogy ez az elfelejtett népszokás ismét divatba jön, hiszen 50 év után ismét aratási ünnepséget rendeztek 2004-ben Drégelypalánkon, s megtartani igyekszünk a jövőben is ezt a hagyományt.

¹²⁴ Lásd e témakörhöz (hiedelmek) Dr. Csáky Károly idevonatkozó írásait.

3.4.2. A szüreti multság

Ősz elején voltak a szüreti multságok. Ezen legények és leányok voltak a szereplők. Előzetes megbeszélés és a vonzalom alapján válogatták össze a párokat.¹²⁵ A legények többnyire lóháton mentek a házakhoz, kikérni a lányokat. Utoljára mentek a bírónéért, hintóval. A hintón csak a bíró és a bíróné ült. Amikor minden csőszlány együtt volt már a táncteremben, akkor innen indult el a díszes menet a falun végig, nagy kurjangatások és mókázás közepette.¹²⁶ Amikor a falun végigérték, bevonultak a táncterembe és kezdetét vette a reggelig tartó multság, a szüreti bál. Este 8-9 óra körül vacsoraszünetet tartottak. Ekkorra a lányok meghívták párjukat házukhoz vacsorázni. Ha netán valamelyik legényt nem hívták meg, az „leégés” volt, mert kikoszorúzták.¹²⁷

Ez a hagyomány máig is él, persze igazi bírók már nincsenek. Kisbíró és kisbíróné azonban minden évben választanak ma is a fiatalok közül erre az alkalomra, akik a közösség egységét szimbolizálják. A lovashintó is megmaradt, sőt több is van a leányok és legények számára, akik (félnyergelt lovak helyett ma már) ezeken együtt járnak körbe a falut.

3.4.3. „Szállást keres a Szent Család”

A betlehemezésnek is nevezett népszokás a 60-as években elmaradt, de mára újra él. December 15-24-ig szokták kis csoportok járni a falut (nem csak fiatalok), s előadják a bibliai jelenetet. Általában egy háznál több szomszéd is összegyűlik ilyenkor, így nem kell minden háznál külön előadni.¹²⁸

3.4.4. „Mennyből az angyal”

Ez a népszokás egy egyházi énekről kapta a nevét, és mindmáig fennmaradt. Lényegében nem változott: akik kedvet éreztek ehhez, csoportokban eljártak a házakhoz december 24-én este, hogy Jézus születésének híret elvigyék a házakhoz. Ez a szokás igen élet közelivé tette a templomi liturgiában évente ismétlődő ünnep lényegét. Ez a

¹²⁵ A legények díszes vászoningben, széles, hosszú gatyában; fekete, hímzett kötényben, árvalányhajúval és fekete kalapban. A lányok is magyaros öltözetben, a helyi népviseletnek megfelelően. ÖZV. RAGÁCS IMRÉNÉ feljegyzései nyomán.

¹²⁶ Volt egy ún. cigányszekér, ezen határtalanul bolondoztak. Volt egy kisbíró is, s amikor megállt a menet, a kisbíró hirdetni kezdett mindenféle „badarságokat”.

¹²⁷ CSÓSZTA ISTVÁN feljegyzései alapján.

¹²⁸ A bibliai jelenetet játsszák ilyenkor újra.

Jézus születése hírére történő látogatás egy pillanatra áthidalja a kétezer éves szakadékot.¹²⁹

A hírhozók kis ajándékokat kaptak régen, így tojást, bort, kenyeret, kalácsot, kolbászt. Ezeket ma többnyire felváltotta a pénz.

3.4.5. A karácsony

Régen, karácsony böjtjén délig semmit sem ettek az emberek. Délben megterítették az asztalt fehér terítővel, s alája, az asztal közepére helyezték a háznál található legnagyobb címletű papírpénzt. Az asztalra rakták a „csutorát”, amit a kántor úr küldött a családnak ajándékba (ostyahordás). Melléje került egy egész kenyér, egy fűrt szőlő és egy üveg bor is. Mindez azt szimbolizálta, hogy a családnak legyen meg a mindennapi kenyeré és ne legyen pénzgondja.¹³⁰

Karácsony éjszakáján a pásztorok a templom előtt voltak. A kondás fújta a kürtöt, a juhász a furulyát. – Mondhatnánk tehát, hogy a templomi liturgiát a nép liturgiája színesítette. Ebből is látható a közélet és a vallási élet akkori szoros összetartozása.

A látogatások napja karácsony másnapja volt, ilyenkor mentünk köszönteni a rokonokat, Istvánokat, Jánosokat. A névnapi köszöntő vers így szólt:

„Dunában úszik egy harcsa, Istvánokat, Jánosokat az Isten sokáig tartsa.

Tartsa, tartsa sokáig, míg a Duna vize nem ér bokáig.”¹³¹

Bár az 50-es években a karácsonyt hivatalosan fenyőünnep-nek nevezték, ez nem homályosította el falunkban az ünnep lényegét és varázsát.

A karácsony családon belüli megünneplésében ezek a szokások ma már nincsenek meg, vagy az imádságos lelkület kihalófélben van. Egyre inkább beszűremkedik a fogyasztói szemlélet: a mai gyerekeknek a karácsonyról gyakran csak az ajándék jut eszébe („Mit kapsz karácsonyra?”), vagy az válik fontossá.

¹²⁹ Teológiailag azonban ez csak időbeli „szakadék”, a lelki dimenzióban, a hit valóságában a feltámadott Krisztus velünk van minden nap. Egyszerre van közel, és távol (transzcendens és immanens). A kereszténység legnagyobb ünnepe egyébként nem a karácsony, hanem a húsvét.

¹³⁰ „Némely háznál a széna mellé még kis fűrészes és kisbalta is került, annak emlékére, hogy a kis Jézus nevelőapja: szent József ács volt.

Az ünnepi ebéd általában savanyú bableves vagy káposztaleves gombával, mákos guba, esetleg túrós lepény volt. Mikor az ebéd elkészült, az egész család asztalhoz ült. Keresztvetéssel és imával kezdődött az ebéd, melyet közösen mondott el a család: „Édes Jézus légy vendégünk, áldd meg, amit adtál nekünk. Ámen.

Az ünnepi vacsora is imával kezdődött, azután a karácsonyfához mentünk, elénekeltük a „Mennyből az angyal”-t, és megpuszítottuk egymást.” Özv. RAGÁCS IMRÉNÉ feljegyzése, in: Apród hírek, I. évf. 5. szám, 5. o.

¹³¹ Ebből lett később ennek rövidített változata: „Isten éltesen sokáig, míg a Duna vize nem ér bokáig”. Ebben összekapcsolódik a benső jókívánság, és a népi humor.

3.4.6. A farsang

A farsang a tavasz várásának ünnepeiből nőtt ki. A mulatozás, a lakodalmak, a bolondozások és a párkeresés, udvarlás jeles időszaka volt ez. Vízkereszttől (jan. 6) húshagyó keddig tart. Hamvazószerda a böjt első napja az egyházi ünnepekörben, melyben ekkor a kereszt misztériuma kerül előtérbe. Hamvazószerdától ezért nem volt szokás mulatozni húsvétig, legalábbis szervezett kulturális körökben a 70-es évek végéig itt falun – biztosan nem.¹³²

A farsangi, vagy álarcos bál mindig divatban volt falunkban, s ma is él ez a hagyomány.

3.4.7. A „locsolkodás”

Ez a húsvét ünnepéhez kapcsoló népszokás nemcsak átalakult az idő folyamán, de mára kissé csökkenően van a locsolók száma. A locsolás a húsvét ünnepéből adódóan az új életet, az újjászületést fejezi ki.¹³³ Régen, az 50-es években még általában kútvízzel, olykor vödörrel locsolták meg a fiúkat a lányokat. Nem lehetett kellemes a lányoknak, de elkönnyvelték, hogy erre rámegegy egy-két váltás ruhájuk. Ezenkívül másnap (kedden) a lányok viszonozták ezt a fiúknak, ha sikerült őket „elkapni” az utcán. A fiúk hímes tojást kaptak cserébe a lányoktól, és egy kis megvendéglést (sonka, kolbász, főtt tojás, sütemény, és bor). A háziasszonyok, lányok készültek erre az ünnepre. A férfiak pedig legszebb ruhájukban végiglátogatták a falu nagy részét (rokonok, szomszédok, osztálytársak). Versikét is illett mondani, melyben megkérdezték, „szabad e locsolni?” Ma már kölnivízzel, parfümmel locsolkodnak, és a hímes tojást felváltotta vagy kiegészítette a pénz és a csokoládéból készült tömegcikk (tojás, nyuszi). Pénzt csak a kisebb gyerekek kaptak, a nagyobbak és a felnőttek nem. A pénz kissé üzletivé tette az ünnep jellegét. A fő hangsúly azonban a látogatáson, a vendéglátáson és a kapcsolatok ápolásán volt és van ma is.

3.4.8. A pünkösdké járás

Az 1940-es években abbamaradt ez a pünkösdi ünnepéhez kapcsolódó néphagyomány a „pünkösdké járás”. Az utóbbi években igyekeztünk ezt újjáéleszteni, kissé módosított formában. Régen ez úgy zajlott, hogy kiválasztottak egy „pünkösdké királynét és egy

¹³² Itt most nem térhetünk ki arra, hogy pontosan mikortól jött divatba pl. a disco, s mennyire volt jellemző ezek látogatottsága drégelypalánkiak részéről.

¹³³ Nem pedig a termékenység szimbóluma. Ahogy a keresztvíz bekapcsolja a hívőt Krisztus misztikus életébe, úgy a keresztvíz ennek népies utójátéka: mi is azt kívánjuk neked, hogy soha el ne hervadjon életed. Ez az eredeti jelentés mintha kissé feledésbe merült volna.

királyt a fiatalok közül, akik felöltöztek menyasszonynak és vőlegénynek. Eljártak csoportokban a házakhoz, énekeltek, esetleg verset is mondtak. A házigazdától, gazdasszonytól kaptak érte tojást. A tojást kosárba gyűjtötték, s szétosztották maguk közt. Ekkoriban sokszor még cipő sem volt, mezítláb jártak a gyerekek.

Ma már ez inkább a kultúrház keretein belül zajlik, színjáték kíséretében.

3.4.9. A „hívogatás”

Ez a fogalom és szokás még ma is él, de átalakult. A hívogatás régen – a háború előtt és utána is – azt jelentette, hogy a vőfély (a jegyesek valamelyik rokona) a lakodalom előtt egy nappal elment a rokonokhoz, barátokhoz, hogy meghívja őket az esküvőre és a lakodalomba. Régen ez a meghívás előre megtanult versikével volt színesítve.¹³⁴

Ma már maga a jegyespár jár hívogatni, 3-4 héttel az esküvő előtt.

3.5. A Művelődési Ház élete

Az 50-es évek közepén a lakosság részéről felmerült az igény egy olyan épület iránt, mely „otthont” ad a kulturális jellegű tevékenységek szervezett lebonyolítására. 1957-ben elkészült a ház, ide költözött a *könyvtár*, és *mozielőadások* is voltak heti 1-2 alkalommal a 80-as évek közepéig.

A községben a programokat az akkori társadalmi viszonyoknak megfelelően szervezték, nagy hangsúlyt fektetve az április 4-i és november 7-i nagyszabású rendezvényekre, és a szocialista brigádok közti vetélkedőkre. A gazdasági fellendülésnek köszönhetően a 60-as és 70-es években – a helyi termelészövetkezet „fénykorában” – számos szórakoztató színházi,- táncdal előadás került megrendezésre, elsősorban a termelészövetkezet *zárszámadó közgyűlésein*.

A 80-as évek közepétől főállású könyvtáros és népművelő foglalkoztatásával fellendülés tapasztalható. A könyvtár a Művelődési Ház egy külön hozzáépített szárnyába kerül¹³⁵, kellemes, barátságos körülmények között számos könyvtárhasználati foglalkozást, rendhagyó órát, mesedélutánt, diavetítést tartottak itt a gyermekeknek. Évente 1-2 két

¹³⁴ „Dicsérjük a Jézust, Édes Megváltónkat / Békét és nyugalmat! / Illő alázattal engedelmet kérünk / hogy ide a házba belépni merésszünk. / De a járatban megbízva lettünk, / hogy a tennivalót méltóképp teljesítsük / Tisztelt családi köz, e kérésünk volna, / amely magában foglalja, hogy a holnapi napon kezdődik egy víg nap, / Erzsébet és László házasságra lépnek, és tartanak egy víg ünnepséget. / Kérjük ezért tisztelt háznak népét, meg ne vessék kegyes kérésünket, jöjjenek el a holnapi lakomára, / a mi vőlegényünk és menyasszonyunk öröme napjára, 11 órára. Dicsértessék a Jézus Krisztus.”

¹³⁵ Jelenleg 7 000 kötetes a könyvtár.

alkalommal író-olvasó találkozót szerveztek, amire akkor még igen nagy igény volt. Színjátszó kör, néptáncsoport és amatőr zenekar is működött a házban.

A fenntartó intézmény nem szól bele a programok szervezésébe, és lehetőségeihez mérten mindig kiemelt feladatként kezelte a lakosság művelődési igényeinek kielégítését, és az ehhez szükséges feltételek biztosítását. Az anyagi háttér megteremtésében a bizonytalan kimenetelű pályázatokon túl, a környéken lévő cégek, vállalkozások szponzori támogatásai is segítenek.

A Művelődési Ház színes és gazdag programkínálatával „kiszolgálja” a falu lakosságát, a legfiatalabbaktól a legidősebbekig. Kiemelt rendezvényeiket megpróbálja minden társadalmi réteg számára elérhetővé tenni az által, hogy a részvétel ingyenes.

Attól sikeresek és látogatottak a ház programjai, hogy ezek kialakításában építenek a faluközösség igényeire, a falu hagyományainak, szokásainak figyelembevételével.

Legfontosabb célkitűzés jelenleg a *közösségszervezés* és a *hagyományok ápolása*. Emellett fontos a *turisztikai* lehetőségek kiépítése is. A feladat tehát a *község szellemi életének élénkítése és a kultúraközvetítés*. Kultúrigazgatónk elmondta: „a programok szervezésében a hangsúlyt a minőségre, és nem a mennyiségre szeretné helyezni.”

Az intézmény alapfeladata közé tartozik az iskolarendszeren kívüli öntevékeny, önképző tanfolyamok, felsőoktatási lehetőségek megteremtése is.¹³⁶

Két csoportra lehet osztani a programokat: az évente ismétlődők¹³⁷; és az állandó (vegyes) programok.¹³⁸ Mindkét programcsoport igen sokszínű.

A *Fiatalok Színjátszó körének* tagjai különböző korúak – általános,- és középiskolások, főiskolások -, de közös bennük, hogy mindannyian szeretik szülőfalujukat és tisztelik hagyományaikat. Ezek a fiatalok évről évre, színvonalas műsorokkal – István a király c.; a Tékozló fiú c.; és a Költő visszatér c. musical – készülnek a falu nemzeti, és egyházi ünnepeinek tiszteletére. A szakkör tagjai, nem csak a színpadi előadásokon vesznek részt, hanem az előkészületekből – terem díszítés, kellékek készítése- is kiveszik „oroszlán” részüket.

¹³⁶ Ide sorolhatók a nyelvi,- KRESZ,- számítástechnikai,- és gyümölcsstermesztési tanfolyamok, valamint a természetgyógyászati előadások, melyeket a környező falukban élők is szívesen és gyakorta látogatnak. Fontos a helybéli amatőr művészeti csoportok támogatása, menedzselése is.

¹³⁷ Ezek: a karácsonyi, a mikulás, a ballagási és anyák napi ünnepek, a Szondy ünnepség; nősember-, nosztalgia-, locsoló-, farsangi-, szüreti bál.

¹³⁸ Például: mese- és bábszínház, gyermekkoncertek, játszóház, vetélkedők, kézműves foglalkozások, néptánc-, citera-, irodalmi- és kézműves kör; női kondicionáló torna, karate, sakk kör, asztalitenisz.

A helyi kulturális élet szerves része a *Szondi emlékkiállítás*, amely a helyi lakosságon kívül az ide látogatóknak is maradandó élményt nyújt.

3.6. A „Teleház” létrehozása

A teleházak „virtuális kiutat” jelenthetnek a fizikai otthonmaradás lehetőségével, mivel „virtuális kitekintést” engednek a megtorpant világból, kapcsolatok létesítésével, információ keresésével, gazdasági lehetőségek kutatásával, az így keletkező virtuális értékek valós értékké történő beváltása reményében. A teleházak mindenki számára nyitottak, ám a kínált szolgáltatások, a karbantartás formái és költségei jelentik a fenntartóknak a legnagyobb problémát.¹³⁹

Drégelypalánkon 2005 májusában nyílt meg a teleház, négy darab számítógéppel, internet-hozzáféréssel. Az épület közel egy év alatt készült el, amelynek költségeit pályázati úton nyert pénzből fedezték (16 millió forintba került). Heti négy nap 24 órájában áll a látogatók rendelkezésére ez az ízlésesen berendezett, tágas, 100 m²-en fekvő objektum, mely beépíthető padlástérrel is rendelkezik.

A teleház fenntartója a helyi Önkormányzat, 1 főt alkalmaz a ház vezetésére, mely a Művelődési ház igazgatójának a hatáskörébe (is) tartozik.

Főleg gyerekek, diákok látogatják, hogy a világhálón tallózzanak, információkhoz jussanak, anyagot töltsenek le dolgozataikhoz, vagy a chat-en, e-mail-en keresztül kommunikáljanak. Szakdolgozat írása itt nem jellemző, de a számítógépes játékok sem dominánsak. Mások az irodatechnikai szolgáltatásokat veszik itt igénybe: fax, fénymásolás, nyomtatás, APEH-nyomtatvány kitöltése, stb.

3.7. 2004 – „Önkormányzat a közművelődésért” díjat kapott Drégelypalánk

„Aki egy kicsit is betekintést nyerhetett Drégelypalánk törekvéseibe, bizonyára úgy gondolja, hogy a falu önkormányzata nevében igazán jogosan vehette át Dombai Gábor polgármester e rangos díjat 2004-ben. Mindamellett nyilvánvaló az is – s ezt Dombai Gábor is hangsúlyozta a kitüntető cím átvétele után – hogy a tartalmi sikerek elérése terén elismerés illeti a falu kiváló népművelőjét, Pásztor Zsoltnét is. Szervező munkája, minden részletre kiterjedő figyelme, szakértelme nélkül nem sorolhatnánk most az egész falunak dicsőséget hozó érdemeket.”¹⁴⁰

¹³⁹ TURCSÁNYINÉ SZABÓ MÁRTA: Képességfejlesztés teleházakban – A mentorálás egy működő modellje

¹⁴⁰ Drégelypalánk internetes honlapjából: www.dregelypalank.hu

3.8. Drégelypalánk közoktatása

3.8.1. Rövid visszatekintés

1948-ig az egyházi iskolák oktató-nevelő munkájának legfőbb célkitűzése a tanulók valláserkölcsei nevelése volt. A természettudományos tárgyak tanítására kevés gondot fordítottak. Az iskola fejlesztése is hiányos volt. A faluban 1945 előtt két egyházi iskola működött: Palánkon és Drégelyen. Az iskolának három saját és egy bérelt tanterme volt. 1930-ig 3, ezután 4 tanító működött 1945-ig. Amíg a 8 osztályos iskolát be nem vezették (1949), a 6 osztályos elemi iskola volt a kötelező, mely után 1 vagy 2 éven keresztül ún. ismétlő osztályba járhattak a gyerekek, ami nem volt kötelező.¹⁴¹ Megjegyzendő, hogy Drégelypalánkon 1946-ig csupán egyetlen embernek volt érettségije (a papokat leszámítva), de a családjának ráment erre a vagyona.¹⁴² Az érettségi megszerzése szó szerint vagyonba került, s ezt csak nagyon szűk réteg engedhette meg magának. A 6 elemi után a 4 éves polgári iskola jelentette az érettségi alatti kategóriát, amivel akár irodai munkát is vállalhatott a fiatal.

Mivel a háború során az iskolaépületek megrongálódtak, 1945 tavaszán (a front elvonulása után) a tanítás a Bem utca sarkán lévő Lipták-féle ház egyik szobájában kezdődött meg.

3.8.2. Közoktatás 1945-től

1945. szeptember 1-én bevezették a 8 osztályos általános iskola formát. Az államosítás az 1948/49-es tanévre befejeződött. Az iskolák államosításával kapcsolatban szembetűnő ellenállás nem mutatkozott. A balassagyarmati Pártbizottság küldte, ill. jelölte ki az iskola igazgatót.¹⁴³

1958-ban kezdték építeni az alsó tagozatosok számára a „kisiskolát”, befejezése után itt és a drégelyi iskolában folytatódott a tanítás, a palánki iskola megszűnt. Az alsó és a felső tagozatos diákok felváltva jártak iskolába, délelőtt és délután.

1945 és 1972 közt 657 tanuló végezte el az általános iskola 8. osztályát. A községből 1972-ig 190-en végezték el a középiskolát és tettek érettségi vizsgát. Ezen kívül 50-en egyetemet vagy főiskolát is végeztek. A szakmunkásképzés terén elsősorban építőipari, valamint a vasas szakmák iránt mutatkozott a legnagyobb érdeklődés.

¹⁴¹ HISTORIA DOMUS (Háztörténet) Drégelypalánk, Római Katolikus Plébánia

¹⁴² Ez az ember Kiss József volt.

¹⁴³ Mert Drégelypalánk „nagyon vallásos, meg kell hát nevelni.” Az általuk delegált tanítók 1991-ig működtek. Mégsem lett „átnevelés.” – Egy tanú megjegyzése.

A 70-es évektől kezdődően egészen a rendszerváltás kezdetéig a község iskolája Körzeti Általános Iskola-ként működött. A két szomszédos község – Ipolyvece és Hont – felső tagozatos diákjai is idejártak. A felső tagozat minden évfolyamán párhuzamos osztályok voltak. Az akkori tanulólétszám 240-260 fő között mozgott.

A rendszerváltást követően változások következtek be az iskola életében is. Hont község újra indította a felsőtagozatos oktatást, emellett a balassagyarmati iskolák „elszívó” hatása is egyre inkább érvényesül. Érthető tehát, hogy az iskola tantestülete mindent megtesz azért, hogy a helyi és a bejáró tanulók számára vonzóvá tegye az iskolát. Ennek érdekében a közösséget összekötő hagyományokat, szokásokat ápolja, őrzi és továbbfejleszti, és az oktató-nevelő munka színvonalát emeli. A tantestület pedagógiai célként tűzte ki a tehetséggondozást is. Az iskola fenntartója, az Önkormányzat szintén fontosnak tartja az oktatás ügyét.

Az Általános Iskola modern, korszerű épületében, 10 tanteremben jelenleg mintegy 150 diák tanul 8 tanulócsoportban. Az intézményben 13 fő főállású pedagógus és két hitoktató végzi az oktató-nevelő munkát. A diákok két idegen nyelv – az angol és a német – közül választhatnak. A nyelvoktatás színvonalát növeli a 16 főre méretezett mobil nyelvi labor. 11 éve folyik a számítástechnika tantárgy oktatása – a NAT életbe lépésével: 1998/99. tanévtől heti egy órában kötelező jelleggel oktatják.

Az 1996/97-es tanévtől kezdve a balassagyarmati Rózsavölgyi Márk Zeneiskola kihelyezett tagozata működik az iskolában, mely 28 fővel indult (zongora szak). A zongoranövendékek karácsonyi és év végi koncertjei, nyilvános fellépései mindig nagy tetszést aratnak.¹⁴⁴

Az iskola és a (szomszédos) Művelődési Ház kapcsolata kiváló. A tanulók, érdeklődési körüknek megfelelően több szakkör közül választhatnak (nyelvi, citera, népi tánc, képzőművész, környezetvédő...) A diákok egy része aktívan bekapcsolódik a falu szellemi- és kulturális életébe.

Így kapcsolódik és függ össze az oktatás és a kultúra ügye.

3.9. Összegezés

Az embernek – a családi életen túl – szüksége van közösségre, melyben megélheti a testvériség, az együttműködés, a hagyományörzés szépségét, összetartó erejét, ahol a gyökerei – melyek ahhoz a földhöz kötik, ahol felnövekedett, tanult és dolgozott – éltető talajra találnak. Mindez a családi életet is gazdagítja.

¹⁴⁴ Az 1997/98-as tanévben két növendék országos versenyen is fellépett, szép sikerrel.

A helyi társadalom ma szinte teljes mértékben önmagára utalt. Öngazgatását, önellátását csökkenő központi anyagi támogatásból, csekély anyagi erővel rendelkező lakossággal kell magalapoznia. A helyi önkormányzatok képviselőtestületei bizonyára ezt méltányolják, amikor a szűkülő központi erőforrások és helyi lehetőségek ellenére őrzik, támogatják azokat a közművelődési intézményeket és tevékenységeket, amelyek szolgálják a helyi társadalmat, a falu lakóit.

A falusi emberek is igénylik a tartalmas és színvonalas szórakozási lehetőségeket, és a művelődési háznak kötelessége a művelődést, annak közösségi fejlődését biztosítani. Elmondható, hogy a drégelypalánki Művelődési Ház vezetőjének meghatározó szerepe van a község kulturális életének alakulásában. Az ő szavaival zárom e fejezetet:

„Tisztában vagyunk feladatunk súlyával, felelősségével és ameddig az állam támogatása, erőnk és kitartásunk engedi, addig ezt a munkát folytatni fogjuk. Remélem, hogy ebben a főiskolán szerzett tapasztalatok is segíteni fognak.”

4. Drégelypalánk vallási élete 1945-től napjainkig

Hogy a vallás mennyiben befolyásolta Drégelypalánk történelmét 1945 után, nehéz lenne megmondani. De hogy a falu történetének karakterisztikájához tartozik, és az emberek történelem-szemléletét nagyban befolyásolta vallásos mivoltuk, az bizonyos. S mivel e falu lakossága katolikus volt és maradt, úgy gondolom, megérdemel egy rövid fejezetet a község vallási életének bemutatása. Nagy vonalaiban bemutatom a vallási élet változását, fejlődését is.

Tekintetbe kell venni eközben, hogy a vallás nem írható le szociális és statisztikai módszerekkel¹⁴⁵, s még az intézményes kereteken is túlmutat.¹⁴⁶

A hétköznapi élet és az egyén vallásos meggyőződése – 60 évvel ezelőtt – még teljesen összefonódott és kifejeződött. A kulturális élet elsődleges gyökere az egyházi élet volt, mely nem volt idegen a hétköznapiok számára, és fordítva.

¹⁴⁵ A kegyelem nem mérhető számokkal. A módszer pedig behatárolja a kutatást és a következtetést.

¹⁴⁶ Ugyanis a formális egyházhoz tartozás, vagy vallásgyakorlás híján is lehet az egyén vallásos, jóllehet nem az egyház elgondolása szerint. Ám a vallás csakis abból a szempontból mondható magánügynek, hogy hogyan éli meg és bontakoztatja ki a az egyén a saját karaktere szerint. A vallás, mint döntés, kihatásaiban már nem egészen magánügy. (Pl. a házasságkötés és a keresztség közösségi dimenzióját fejezi ki a felkészítés és a beavatás a közösség jelenlétében.) A bűn és az erény egyaránt kihat a közösségre. A hittől független cselekedetek is kihatnak a közösségre, de az sem marad magánügy, hanem jót vagy rosszat okoz a közösségnek (kitüntetés; bírósági ítélet).

4.1. Az 1945 utáni vallási élet főbb jellemzői

A papok névsora 1945-től: Klénánc Ottó 1966-ig; Kabar Sándor 1973-ig; Krichenbauer 1978-ig; Odallai Tibor 1989-ig; Koza József 1993-ig; Dr. Huszka Mihály 2004-ig. Jelenleg Hlédik László a falu plébánosa.

A harangozás kézzel történt a 60-as évek közepéig, az orgonát pedig mechanikus légfúvó működtette.¹⁴⁷ Ezután mindkettőt modernizálták, sőt mára már a harang félautomatikus, az orgona pedig elektromos. A fa és olajfűtést a 80-as évek elején felváltotta a villany. A plébánia korszerűsítése és a templom renoválása a 90-es évek közepén történt.

Régen, 1945-től a 70-es évek végéig minden nap volt szentmise, és szentségimádási óra. Voltak májusi és októberi litániák, keresztyáró napok.

A kommunizmus idején a vallásos emberek hétköznapi is, vasárnaponként is eljártak a templomba. Aki párttag lett, az általában mellőzte a vallás e látható megnyilvánulását, vagy titokban, máshol járt misére.¹⁴⁸

1945 után, a 70-es évek végéig sok szentségi házasság kötött és igen ritka dolog volt a válás. Sok volt a ministráns, hétköznapi ugyanúgy, mint vasárnap. Nagy volt az első áldozók és a béralkozók száma. A passió előadása sokkal nagyobb szabású volt, mint ma. Volt férfi- és leánykórus. A gyerekek eljártak a hajnali misékre (roráte) nagybőjt idején, s az októberi litániákra is. Az áldoztatórács előtt, letérdelve áldoztak ekkor a hívek, kifejezve e gesztussal hódolatukat Istennek. A lányoknak volt saját parcellájuk a templom körül, amit ők gondoztak, kapáltak. Nem kellett „bekényszeríteni” őket az egyházba, ők voltak az egyház. Otthon pedig nem volt idegen a közös ima, és a Biblia témáiról való beszéd.

A család megszokott vallási élete azonban a diktatúrával változáson ment át: voltak, akik elhitték, hogy a tudomány ellensége a hitnek, és a hit már túlhaladott dolog¹⁴⁹, s

¹⁴⁷ A „fűjtató”-nak nevezett szerkezetet néhány ministráns működtette, testsúlyukkal ráállva.

¹⁴⁸ A vallás gyakorlását ugyan nem tiltotta törvény, de általában furcsán, vagy ellenszenvvel néztek a pártfunkcionáriusok a vallásgyakorlókra. A szerzetesrendek feloszlatása (a tanító rendek kivételével), és a Kommunista Párt több vallásellenes intézkedése félelmet, óvatosságot váltott ki a vallásos emberek körében. Drégelypalánkon pl. 3 nap volt adva a hittan-beiratkozásra. A három nap eltelté után már nem lehetett beírni a gyermeket. A 80-as évek elején pl. megtörtént, hogy az általános iskola igazgatója – egy időre – megtagadta az osztályterem használatát a hitoktatótól. – KORMOSÓI SÁNDOR és E. S. elbeszélése nyomán.

¹⁴⁹ A természetet és a kozmoszt fenntartó törvényeknek három alaptulajdonságuk: a tökéletesség, az ésszerűség és a célirányosság. Einstein így foglalta össze hit és (természet)tudomány viszonyát: „A tudomány vallási hit nélkül sánta, a hit tudomány nélkül: vak.”

ezért – vagy mert kigúnyolták, vagy hátrányban részesítették vallásossága miatt – már nem beszélt gyermekének a hit világáról.

A 70-es évek közepén átalakul a liturgia külső formája: eltűnik az áldoztatórács, a pap már nem háttal, hanem a néppel szembe miséz, a latin nyelv helyett magyarul.

A vallásos emberek nem tudatlan emberek voltak, hanem egyszerűek. Figyelmüket nem osztotta meg a világ forrása, nem voltak nagy igényeik. A II. világháború után még inkább Istenbe vetették bizodalmaikat.

4.2. Vallási élet a rendszerváltástól napjainkig

Drégelypalánkon lényegében nem voltak *propagandisztikus szónoklatok*.¹⁵⁰ A plébános nyilván utalt rá, hogy gondolják meg a hívek a választás következményeit, ill. hogy olyan pártra szavazzanak az emberek, amely a hívek értékrendjéhez közelebb áll. 2002-ben ez úgy hangzott: „döntsön mindenki a szíve szerint”.

Természetesen mindenki tudta, melyik az a párt, amelyik a keresztény hívekre igyekszik alapozni. Ebből senki sem csinált titkot.¹⁵¹

A „szabadság” eljövetelével azonban a vallási élet Drégelypalánkon is *hanyaglásnak* indult. E ténynek megvannak a külső és belső ismérvei: a községben drasztikusan lecsökkent a házasságkötések és a gyermekáldás ill. keresztelők száma, a „vadházasságok”, a válások száma megnőtt; felületesség, érdektelenség mutatkozik a hit dolgai iránt, az erkölcsi élet is hanyatlak.¹⁵² Míg az 50-es és 60-as években átlagosan 12-15 házasságkötés történt évente, addig ma 2-3 köttetik.

¹⁵⁰ Bár e téma nem tartozik szorosan a vallási élethez, sőt, a politika egyáltalán nem, azért a keresztény ember egyszerre szociális és vallásos lény. Ha valaki hittel, vagy akár anélkül végez pl. szociális munkát, akkor egyazon időben a társadalom szereplője és hívő is, vagy nem-hívő. – Mi lenne, ha egy többségben keresztény országban (ez ma nem Magyarország) az emberek nem politizálhatnának, vallási vezetőjüknek pedig fogalma sem volna a szociálpolitikáról?, és fordítva: ha egy nem-hívő nem mondhatná el világnézetéből adódó szociális és politikai nézeteit.

A klérus úgy gondolja, hogy joga van politikai véleményt formálnia, ám tudatában van, hogy nem ez a hivatása. Amikor azonban a hívek, és ezzel együtt egy ország sorsáról van szó, a papnak is joga, sőt kötelessége képviselni azokat a világi értékeket, amik akár Isten Országának földi előképei lehetnek, vagy az ember boldogulását segítik. Ilyen a család védelme, az élet védelme, a béke, még valamelyest a nagyobb jólét is, hiszen az egyház szociális tanítása szerint az embernek joga van a munkához, és a föld javából testvériesen kellene részesülnie mindenkinek (ez nem azt jelenti, hogy mindenki dúsgazdag legyen!, s azt sem, hogy egy földi mennyországnak kellene beköszöntenie).

¹⁵¹ Drégelypalánk választókörzetében a FIDESZ nyert 2002-ben.

¹⁵² Az idősebb generáció meglepődve és aggódva szemléli a fiatalság életvitelét. Persze vannak szép és vonzó példák is!

A népegyházi keretek ma is betöltik a hit ápolásának, mélyítésének szerepét. Mégis, úgy tűnik, a hívek életében a felgyorsult világ értékei olykor kiszorítják, feledtetik a hit világának valóságos értékeit.

4.3. A válság okai

Ma sem a keresztény üzenet (örömhír) van válságban, hanem maga az ember. Egyes egyházi elemzők szerint a népegyházi struktúra ideje lejárt, s ezt a kisközösségeknek kell felváltani, melyek persze továbbra is a plébániához kötődnek.¹⁵³

Ám Drégelypalánkon – és a legtöbb faluban – még ma is a népegyházi keretek közt történik a liturgikus év megünneplése. A kisközösségek itt nem meghatározóak egyelőre, sőt, nem észlelhető áttörő változás: a padosorok főleg az idősebb korosztály tölti meg, s az elhunytak helyére egyre kevesebb fiatal kerül. Ez a születések alacsony számának, de a közönynek is köszönhető.

Van aki szerint már maga a tsz-rendszer léte hozzájárult ahhoz, hogy később az egyének fokozatosan közömbösekké váljanak a hit dolgai iránt. Drégelypalánkon az idősebb korosztály, ha beállt is a tsz-be, attól még vallásos maradt, de a következő generációk, akik helyben nem tudtak megélni, városi iskolákba jártak. A városi iskolákat többnyire áthatotta az ateista szellemiség, s a szabad étellel párosulva ez megtette hatását. Sok drégelypalánki, aki a 60-70-es években fejezte be középiskolai ill. főiskolai tanulmányait és el akart helyezkedni – főleg ha jobb pozícióról volt szó – általában belépett a pártba. Ha ugyanis nem lépett be, nem kapta meg az állást. Ez a generáció kénytelen volt titokban templomba járni, vagy teljesen felhagyni ezzel. A 80-as évektől enyhülés mutatkozott e tekintetben, de tény, hogy a magasabb pozíciókban lévő emberek nem merték nyíltan felvállalni vallásos világnézetüket, ha azt megtartották.

A vélemények persze eltérőek ezzel kapcsolatban. Én úgy vélem, önmagában sem a tsz-rendszer, sem a kommunizmus nem képes kiölni a hitet, ha az szilárd alapokra épült. Az egykori tsz-vezetőség és sok párttag is megőrizte hitét. A hit a szorongatott helyzetben vagy elhal, vagy megerősödik az ember lelkében. A fő okot abban látom, hogy a felgyorsult, globalizált, fogyasztói szemléletű világ sodrása – melyet bizony nagyrészt a keresztények, s főleg a „nyugat” teremtett meg – képes magával ragadni az embert. A megújuló liberalizmus, a tekintély-nélküliség, az egyháziak vétkei és más

¹⁵³ Ld. pl.: Tomka Ferenc: Új evangelizáció; és: Intézmény és karizma az egyházban, Szent István Társulat 1999.

tényezők együttesen megtették negatív hatásukat. Ez ma jobban érzékelhető, mint a kommunizmus idején.

Mások szerint a hanyatlás döntő oka a megváltozott családi élet. A szülőnek ma kevesebb ideje jut a gyermekével beszélgetni (ingázás, iparosodás). A gyermek sok esetben nem is tapasztalja meg a családi szeretetet. Sok esetben a szülő sem mutat jó példát, vagy neki sem fontos igazán a vallás. Templomba még eljárnak, hiszen a falu mindig „kontrollt jelent”, de már csak szokásból, vagy hogy ne szólják meg érte. Ma már nem „születik bele” a gyermek a vallásosságba. Az átlagember életében gyakran a világi történések és értékek dominálnak...

Bárhonnan is közelítjük meg e kérdést, a probléma és a megoldás a világ forgatagában élő ember lelkében rejlik.¹⁵⁴ Az anyagi javak, a jólét hajszolása, az „önmegvalósítás” köntösébe öltözött karriervágy kiszorítja a lélekből Istent. Az ember összetett lény, s a mai világ negatív történései elbizonytalaníthatják a hitben, ha csak arra figyel.¹⁵⁵ Drégelypalánk plébániai közössége akkor lesz és marad az Istennel való találkozás elsődleges színhelye, ha tagjai élő kapcsolatban maradnak Istennel.¹⁵⁶ A megoldás lehetséges útjainak tárgyalása már nem témája e dolgozatnak.

¹⁵⁴ Ld. ANTHONY DE MELLO: A kapcsolat, Korda 2003.

¹⁵⁵ Szent Pál írja, hogy „hitelenségbe foglalt Isten mindenkit, hogy mindenkin könyörüljön” (Róm 11,32). Éppen ezért nem az ellenfelet kell néznünk a nem-hívőben, hanem azt az embert, akinek másképp irgalmazott az Isten, mert senkiről sem szabad feltételeznünk, hogy nincs az Isten kegyelmében. Aki igazán keresztény, az testvére akar lenni az életben és a világban annak, akinek nem lehet testvére a világnézetben, nem kicsinyes taktikából vagy félelemből, hanem azért, mert tudja, hogy nem lehet eléggé szeretni az embereket, ha Jézus életét adta értük.

¹⁵⁶ „Aki önmagát kereszténynek vallja (hitvallás), ezzel azt állítja, hogy kapcsolatba van Istennel. Ez igen súlyos, felelősségteljes kijelentés.” Kiss Gábor, az Egri Hittudományi Főiskola teológiai (pap)tanára. – Az egyház élő tagja mindig önmagán kezdi a reformot.

5. Összefoglalás

A dolgozat megírása során világossá vált számomra, hogy Drégelypalánk története igen színes, összetett, és fejlődést, változást tükröz.

A II. világháború után átalakult a népesség szerkezete a földosztás kapcsán. A beszolgáltatások évei, s az '56-os események utáni gazdasági növekedést újabb, radikális birtokátrendeződés követte: a tsz-rendszer létrehozása. Az orosz mintát senki sem akarta önként átvenni, nehéz volt elveszíteni a birtokok feletti egyeduralmat. Mindezek ellenére mégis pozitív fejlődésnek indult a gazdaság a 60-as évektől, ami elsősorban a szorgalmas munkának, az összetartásnak és a jó vezetésnek volt köszönhető.

Eközben – az életszínvonal és a technika fejlődésével párhuzamosan – változásnak indult az életmód is, és javultak az életkörülmények. A generációs különbségek itt is megvannak: az öregek nem, vagy nehezen tudnak lépést tartani a fiatalok gondolatvilágával, értékrendszerével és igényeivel. Az emberközi kapcsolatok elsősorban a „rohanó világ”-nak köszönhetően beszűkültek, sok esetben felületesebbé váltak, a '60-as, '70-es évekhez viszonyítva, amikor pl. a házakat közösen építette fel egy-egy baráti kör (kölcönösen egymásnak), vagy szokás volt a kispadokra kiülve beszélgetni.

A rendszerváltást követően jelentős mértékben javult az infrastruktúra, ám a mezőgazdaság hanyatlásnak indult, miközben az ipar szerepe növekedett. A jelenlegi helyi ipari ágazatok lényegesen kisebb arányú foglalkoztatottságot biztosít, mint a hajdani tsz-rendszer. A városok egyre több fiatalot vonzanak el a faluból nemcsak iskolákba, de munkahelyekre is, így megnőtt az ingázók száma, és enyhén növekszik a faluból városra költöző fiatalok száma is. Mivel a születések száma is alacsony, úgy tűnik, a falu lakossága tovább fog csökkenni ill. „öregedni” a jövőben – bár nehéz ezt előre megjósolni.

A városiasodás és a fogyasztói szemlélet is érezteti hatását: a szolgáltatások palettája bővebb, mint két évtizeddel ezelőtt, nagyobb a választék is a boltokban, sőt a nyitva tartás is kiterjed – néhány esetben – a vasárnapokra. A technika fejlődésével is igyekeznek lépést tartani a lakosság nagy része, miközben a szegénységben élők rétege is jelen van. A vallási élet ma is fontos a fiatalok számára, s az egyház ma is összetartó erőt jelent, de a hagyományosan keresztény életvitel megvalósítása – elsősorban a fiatal generáció

számára – sok esetben nehézségekbe ütközik. Az egyéni és közösségi megújulás ma valóban aktuális és szükséges.

Nehéz döntés és élethelyzet előtt állnak ma a helybéli fiatalok, amikor választaniuk kell: hol szeretnék leélni életüket, s amikor a képességeiknek leginkább megfelelő munkához szeretnének jutni. Vannak, akik nem feltétlenül kívánják leélni életüket e faluban, és vannak akik igen. Utóbbiaknak nehéz, de talán mégsem lehetetlen egyszerre hűnek maradni a gyökerekhez, a származáshoz, és biztos jövőt kialakítani ma, Drégelypalánkon.